

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Postavení etiky v díle Arthura Schopenhauera

Simona Müllerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Postavení etiky v díle Arthura Schopenhauera

Simona Müllerová

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce, Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za ochotu a cenné rady, kterých se mi dostalo při zpracovávání této bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Filosofická koncepce Arthura Schopenhauera	3
2.1 Svět jako představa.....	5
2.1.1 Pojem objektu a subjektu	6
2.2 Svět jako vůle.....	7
2.2.1 Pojem sebevědomí.....	9
2.2.2 Afekty a vášně.....	10
2.3 Pesimismus.....	12
2.4 Pojetí svobody.....	14
2.4.1 Svoboda fyzická	16
2.4.2 Svoboda intelektuální.....	16
2.4.3 Svoboda morální	17
2.4.4 Charakter člověka.....	18
2.5 Pojetí pravdy	20
3. Faktory ovlivňující Arthura Schopenhauera při jeho etické tvorbě	23
3.1 Vlivy náboženské	23
3.1.1 Východní náboženství	24
3.2.2 Vztah k ateismu	25
3.2.3 Bůh	28
4. Kritika Kantovy etiky.....	30
4.1 Vliv Immanuela Kanta	30
4.2 Schopenhauer a věci o sobě	31
4.3 Kantův kategorický imperativ, autonomie vůle a Schopenhauerova kritika.....	33
5. Etická koncepce Arthura Schopenhauera.....	38
5.1 Základ morálky	38
5.2 Učení o spáse.....	40
5.2.1 Sebevražda a smrt.....	44
5.2.2 Umění a platónské ideje	47
5.3 Zdůvodnění etiky a otázka soucitu.....	49
5.4 Asketická cesta vykoupení	52
6. Závěr	54

7. Seznam použité literatury.....	56
8. Resumé.....	59

1. Úvod

Předkládaná bakalářská práce nese název „*Postavení etiky v díle Arthura Schopenhauera*“. Bakalářská práce představuje významnou osobnost německé filosofie devatenáctého století, Arthura Schopenhauera. Teoretické zkoumání zaměřuji na oblast Schopenhauerovy etiky.

Cílem bakalářské práce je představení etické koncepce Arthura Schopenhauera, zachycení jejího významu v rámci jeho koncepce filosofické a zhodnocení Kantovy etiky. Práce si neklade za cíl zachytit celou filosofickou koncepci Arthura Schopenhauera, jelikož na takto malém prostoru to není reálné, ani zcela vhodné, vzhledem k tomu, že se práce vztahuje k pojetí etiky. Přesto je nutné osvětlit určitá filosofická východiska, s nimiž Schopenhauer v rámci své filosofie pracuje a která ústí v jeho etickou koncepci. Určitou část bakalářské práce věnuji především základnímu Schopenhauerovu učení, jeho teorii o světě jako představě a vůli. Bez těchto myšlenek se žádná z otázek týkajících se Arthura Schopenhauera neobejde.

V první kapitole bakalářské práce se zabývám filosofickou koncepcí Arthura Schopenhauera, jeho učení o světě jako představě a vůli. Pozornost zaměřuji na pojetí subjektu a objektu, rovněž se věnuji pojmu sebevědomí a v neposlední řadě otázce afektů a vášní. Tato témata jsou podstatná pro uvedení etického pojetí. V této části bakalářské práce nastíním otázku, do jaké míry je Schopenhauerova filosofie pesimistická. Prostor věnuji tématům svobody a pravdy, která jsou v rámci etiky velmi relevantní.

V další kapitole uvádím několik faktorů, které Arthura Schopenhauera ovlivnily při formování jeho etiky. V této kapitole se jedná především o faktory náboženské, zejména o východní náboženství, buddhismus. Pozornost zde zaměřím také na otázku ateismu, na vlastní Schopenhauerův názor na ateismus i na názory jiných autorů. Dále se věnuji Schopenhauerově pojetí Boha, kterého Schopenhauer vnímá pouze jako prázdný pojem. Na Schopenhauera při práci působily zcela jistě další faktory. Na celou německou filosofii měl velký vliv Kantův transcendentální idealismus a Schopenhauer nebyl výjimkou, přestože Kanta v mnohých oblastech kritizuje. Schopenhauer taktéž vychází z Platónovy nauky o idejích, k níž se i hlásí. Těmito dvěma filosofům věnuji pozornost v následujících dvou kapitolách. Náboženským faktorům věnuji nejširší

rozsah z toho důvodu, poněvadž sám Schopenhauer nejvýše hodnotí indickou tradici a buddhistická nirvána představuje východisko jeho vlastní etiky.

Ve druhé části bakalářské práce se věnuji kritice Kantovy etiky. Ilustruji vliv Immanuela Kanta na vlastní Schopenhauerovu práci, prostor věnuji taktéž Schopenhauerovým názorům na centrální pojmy Kantovy filosofie; tedy na věci o sobě, kategorický imperativ a na autonomii vůle, představuji Schopenhauerovu kritiku Kantovy etiky.

V poslední kapitole se věnuji samotné etické koncepci Arthura Schopenhauera, poukazují zde na jeho základ morálky a na jeho učení o spáse. V této kapitole rozvíjím Schopenhauerův názor na sebevraždu a smrt. Věnuji se zde vlivu platónských idejí na Schopenhauerovy myšlenky. Zaměřuji se na Schopenhauerovo pojetí etiky, na to, jak chápe mravní jednání mezi lidmi, uvádím jeho zdůvodnění etiky. Dále objasňuji dvě nejvýznamnější východiska Schopenhauerovy etiky, otázku soucitu a východisko spásy, asketickou cestu či stezku vykoupení. Podkapitolu *Asketická cesta vykoupení* uvádím záměrně jako poslední, jelikož vykoupení, askeze, je vyústěním celé Schopenhauerovy etiky a jeho filosofie, spočívá v popření vůle samotné. Schopenhauerova filosofie je metafyzická, pesimistická a voluntaristická. Z praktického hlediska je toto vykoupení cílem lidského života; askeze, uskromnění, nirvána, omezení žádostivosti a zdrženlivost, jako pravé mravní hodnoty.

2. Filosofická koncepce Arthura Schopenhauera

Arthur Schopenhauer žil v letech 1788 až 1860. Přestože se dílo tohoto významného německého filosofa 19. století zprvu dočkalo silného všeobecného odmítnutí, později podle Majora dosáhlo uznání a dokonce se stalo předmětem nekritického obdivu.¹ „*Filosofie se podobá Thébám se stovkou bran: lze do ní vstoupit ze všech stran a každou dospět přímou cestou až k jejímu středu.*“² Takto hovoří Arthur Schopenhauer o své vlastní filosofii a též hovoří o tom, že až jednou nastane doba, kdy lidé budou číst jeho díla, budou s ním v tomto názoru souhlasit.³ Schopenhauer popisuje svou filosofii jako veskrze jednoduchou. Málokterá filosofie je složená z tak malého množství elementů, jako je ta jeho.⁴

I z těchto důvodů se první kapitola zabývá Schopenhauerovou filosofickou koncepcí, která je základním stavebním kamenem pro jeho etiku. Představeny jsou především dva centrální pojmy jeho doktríny – vůle a představa, které jsou výchozím bodem celého Schopenhauerova myšlení. Dále je věnován prostor významné otázce týkající se Schopenhauerovy osoby, otázce pesimismu. Pozornost je dále zaměřena na jeho pojetí svobody a pravdy.

Schopenhauerova metafyzika vůle se dá spíše označit za výklad, než za naprosté odmítnutí; přestože „cesta ke spáse“ spočívá v popření vůle samotné. Na jeho filosofický systém je nahlíženo jako na sjednocený celek.⁵ Schopenhauerova filosofie zahrnuje obrovské množství materiálu, jenž konkretizuje, jak lidské bytosti získávají svobodu díky poslušnosti. Cesta ke spáse je cestou popření vůle samotné. Mannion zdůrazňuje, jak je toto téma prvořadé, především v Schopenhauerových názorech na umění, kde jsou základními body ctnost a spása, které vedou k vyústění jeho estetické a etické teorie.⁶

¹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 775.

² SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 308.

³ Tamtéž, s. 308.

⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *O filosofech a filosofii*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1999, s. 96.

⁵ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 6.

⁶ Tamtéž, s. 6.

Arthur Schopenhauer, stejně jako později Friedrich Nietzsche, který se nechává Schopenhauerovou filosofií významně inspirovat, reaguje především na dobu osvícenství a přichází s jeho kritikou, odmítá absolutní nadvládu rozumu a racionalismu ve filosofii a rozvíjí svou vlastní, zcela originální filosofickou koncepci, stanovisko zahrnující všeobjímající slepý pud, pravůli, vůli, která vládne světu i člověku.

Arthur Schopenhauer, jako první mezi filozofy devatenáctého století, nehovoří o vesmíru ve smyslu racionálním. Nepovažuje ho za racionální místo.⁷ Inspirován je, kromě Immanuela Kanta, též dílem Platónovým, i přesto, že oba tito filozofové považují svět přístupnější cestou rozumu. Schopenhauer vytváří pojetí zakládající se na iracionalitě, na pudu, na neustálé touze; rozum odsouvá do pozadí. Pokud se člověk podívá dost hluboko sám do sebe, do svého nitra, dokáže vidět nejen vlastní podstatu, ale i podstatu vesmíru.⁸

Mannion ve své knize hovoří o tom, že Arthur Schopenhauer zanechal ve svém myšlení mnoho paradoxů a protikladů, kterým můžeme lépe porozumět pouze, pokud začneme brát skutečně vážně všechny mystické a náboženské elementy jeho filosofie. Schopenhauerův zájem o východní náboženství lze v určitých momentech vnímat jako eklektický prvek.⁹

Mannion uvádí dva základní faktory Schopenhauerova filosofického systému, které zaručují jeho soudržnost. Prvním faktorem je spojitost Schopenhauerovy práce s náboženstvím; tato spojitost nám pomůže pochopit mnohá autorova díla. Tím druhým faktorem je jistá metodologická pokora a agnosticismus, částečně zděděný od Kanta, z části z náboženských písemností, na kterých Schopenhauer participoval. V tomto ohledu Mannion připomíná, že Arthur Schopenhauer nepatří ani mezi absolutní pesimisty, ani není nihilistickým ateistou, jak ho některé publikace vykreslují.¹⁰

⁷ WICKS, Robert. „*Arthur Schopenhauer*“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2013-01-12]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

⁸ Tamtéž.

⁹ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 4.

¹⁰ Tamtéž, s. 6.

2.1 Svět jako představa

„Svět je má představa“¹¹ – toto jsou první a zásadní slova Schopenhauerova hlavního díla „Svět jako vůle a představa“; toto je pravda, která podle Schopenhauera platí o každé živé a poznávající bytosti, a zároveň tyto slova představují podstatu jeho teorie poznání.¹² Není tím ovšem řečena pouze základní myšlenka jeho díla, ale je tím vyjádřen i člověk, muž, osobnost, život, utrpení.¹³ Člověk si tuto pravdu může reflektivně uvědomit a tím u něho nastoupí filosofické přemýšlení. Tedy vše, co kolem sebe člověk vidí, co vnímá, celý svět, ve kterém žije, je jen představa; představa, názor, který je vždy ve vztahu k něčemu jinému – ve vztahu k tomu, kdo si vše kolem sebe představuje, ve vztahu k subjektu. Nic není jistější, než tato pravda, tudíž celý svět je jen objektem ve vztahu k subjektu.¹⁴ Toto je jediná, jistá pravda a priori, kterou má člověk k dispozici. Pojem subjekt je klíčovým v Schopenhauerově filosofii, jelikož jeho pojetí staví člověka do centra veškeré pozornosti, do centra světa. „Svět je představa.“¹⁵ Vzápětí Schopenhauer dodává: „Svět je má vůle.“¹⁶ Primárními pojmy Schopenhauerovy filosofie jsou představa a vůle: „... svět je z jedné strany skrz naskrz představa a z druhé strany skrz naskrz vůle.“¹⁷ Vůle je jednotou v sobě a jedna a táž ve všech jevech. V tomto smyslu Schopenhauer vychází z Kantovy etiky - Kant říká, že čas, prostor a kauzalita nenáleží věci o sobě, ale jsou jen pouhými formami poznání. Vůle o sobě je nepoznatelná; její podstata je slepým úsilím bez příčiny a bez cíle.¹⁸

Každý objekt se tedy nachází v základu představy a předpokládá vždy nějaký subjekt, ovšem obojí, tzn. objekt i subjekt, nalézáme v rámci představy.¹⁹ Každý subjekt se nachází ve světě jako individuum. Tělo slouží jako poznávací subjekt a je to představa jako kterákoliv jiná. Člověk ovšem potřebuje znát smysl své podstaty, vnímat své kvality či charakter, mít určitý vhled do vlastního jednání. A toto poznání mu

¹¹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 20.

¹² Tamtéž, s. 20.

¹³ MANN, Thomas. *Nesmrtelné stránky ze Schopenhauera.* I. vyd. Praha : Nakladatelství Fr. Borový, 1948, s. 25.

¹⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 20.

¹⁵ Tamtéž, s. 20.

¹⁶ Tamtéž, s. 21.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer.* Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 41-42.

¹⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 90.

uskutečňuje vůle. Vůle uskutečňuje subjektu význam, jelikož každý projev vůle je v souladu s aktem těla.²⁰ Schopenhauer nechápe projev vůle a následný akt těla jako vztah kauzality, jako projev příčiny a účinku, nýbrž jako jedno, jako týž projev pouze podaný dvěma různými způsoby.²¹ Každý pohyb (ať už řízený motivem či nikoliv), každý projev těla, je objektivizovaný akt vůle.²² Do představy vstupuje vůle. Tělo v této souvislosti Schopenhauer nazývá objektitou vůle.²³ Ve volních projevech sehrává svou roli rozum, kdy mu vůle říká, co bude v budoucnu chtít. Tedy to, co člověk pociťuje jako danou potřebu a to, co následně vykoná, je shodné, totéž.

2.1.1 Pojem objektu a subjektu

V rámci světa jako představy nacházíme dva zásadní pojmy, objekt a subjekt. Formou objektu je čas, prostor a kauzalita a jejich prostřednictvím vzniká pluralita, mnohost. Naproti tomu subjekt se nenachází ani v čase, ani v prostoru, nýbrž v každé představující bytosti. Všechny formy objektu jsou dány a priori v našem vědomí. Přesto, že tyto formy poznání leží v nás samých, Schopenhauer hovoří o tom, že tyto formy poznání jsou tu jen proto, abychom si jejich prostřednictvím mohli uvědomovat jiné věci kolem nás a být k nim neustále v určitém vztahu.²⁴ Právě čas je tou nejjednodušší formou. Minulost a budoucnost jsou pomíjivé a přítomnost tvoří jen hranici mezi nimi. Tedy čas, ale i prostor jsou pojmy pouze relativní. Schopnost tvořit představy odlišuje člověka od zvířat. Právě tato schopnost se nazývá rozumem.²⁵ Díky rozumu dokáže člověk nejen představy tvořit, ale též je následně třídit a logicky propojovat. Vztah objektu a subjektu není analogií vztahu mezi příčinou a účinkem. Objekt totiž vždy a všude předpokládá subjekt, jejich poměr tudíž nemůže být příčinný.²⁶ Schopenhauerovo pojetí vztahu objektu a subjektu Magee označuje reformulací Kantovy teorie vnímání.²⁷ Všechny charakteristiky, které jsme schopni připsat jevům, s nimiž se ve světě

²⁰ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 93.

²¹ Tamtéž, s. 93.

²² Tamtéž, s. 93.

²³ Tamtéž, s. 93.

²⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce.* Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 342.

²⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 22-23.

²⁶ Tamtéž, s. 28.

²⁷ MAGEE, Bryan. *The Philosophy of Schopenhauer.* New York, USA : Oxford University Press, 1997, s. 105.

setkáváme, jsou závislé na subjektu. Bez existence subjektu by nebyly žádné objekty, které bychom mohli spojit se světem. Toho si byl vědom již Kant, podle Mageeho ne zcela stoprocentně, s jistými mezerami; přesto si ale byl dobře vědom toho, že svět kolem nás není nic víc, než jevové zdání projevující se v subjektu.²⁸

2.2 Svět jako vůle

Abychom se mohli určitou cestou dostat k etice a pochopit ji, musíme nejdřív pochopit vůli, v níž se prokazuje celý svět, jeho uspořádání a základ přírody, vůli, která má pro sebe v tomto ohledu silnou prejudici. Je nutno pochopit, že právě ta hybná působící síla v přírodě, díky níž je náš intelekt schopen vnímat vnější svět, je identická s vůlí v nás.²⁹ Podle Schopenhauera je pouze metafyzika skutečnou oporou etiky. Svou metafyziku označuje jako již původně etickou, jelikož je podle něj zkonstruována z vůle, tedy z látky etiky.³⁰

Pojem *vůle* (lat. *voluntas*) definuje *Filosofický slovník* jako to, co vede vědomé, na zvolený cíl zaměřené úsilí a jednání člověka, využívajíc při tom adekvátních prostředků.³¹ Pro Arthura Schopenhauera nespočívá podstatný znak člověka v myšlení či poznání, ale právě ve vůli, ve vůli k životu. Vůle k životu je základ veškeré lidské existence.³²

Magee označuje Schopenhauerův pojem vůle centrálním pojmem jeho doktríny.³³ Vůle, jako slepá, primitivní a nevědomá síla, je svou vnitřní povahou nepřístupná poznání. Tato nevědomá síla se projevuje různými způsoby. Celý vesmír je objektivací této vůle. Představuje gravitaci, která je všudypřítomná a stejná; vytváří

²⁸ MAGEE, Bryan. *The Philosophy of Schopenhauer*. New York, USA : Oxford University Press, 1997, s. 105.

²⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 299.

³⁰ Tamtéž, s. 299.

³¹ BLECHA, Ivan a kol. *Filosofický slovník*. I. vyd. Olomouc : Nakladatelství FIN, 1995, s. 445.

³² Tamtéž, s. 445.

³³ MAGEE, Bryan. *The Philosophy of Schopenhauer*. New York, USA : Oxford University Press, 1997, s. 139.

například kuře ve vejci, dítě v lůně, zvedá rostliny, hýbe větrem a ovlivňuje příliv a odliv.³⁴

Přítomnost vůle je hlavním východiskem Schopenhauerovy etiky. Bez přítomnosti vůle není možné myslet etiku vážně. Základními stavebními kameny Schopenhauerovy etiky jsou svoboda a odpovědnost, o kterých říká, že by je bez přítomnosti vůle vůbec nebylo možné verbálně popsat, ba dokonce by je nebylo možné ani myslet. Odpovědnost má totiž za podmínku svobodu, ta však má za podmínku původnost.³⁵ Schopenhauer se ve své etice řídí dalším pravidlem; je totiž nutno se držet pravdy za každých okolností, přestože tento fakt okolní svět bude hodnotit negativně. V tomto ohledu vidí Schopenhauer svůj systém jako samostatně stojící a odchylný od ostatních. V této souvislosti sám sebe Schopenhauer hodnotí odlišně od ostatních filosofů, kteří se chtějí světu zalíbit.³⁶ Nietzsche o Schopenhauerovi tvrdí, že nechce nikdy oslňovat; píše hlavně pro sebe a nikdo by nechtěl podvádět sám sebe. Nietzsche ho vidí jako prostého a poctivého spisovatele a opravdového vychovatele.³⁷

Schopenhauera etika se opírá nejen o metafyziku, ale také o teorii poznání, která souvisí s Immanuelem Kantem. Kant i Schopenhauer přijímají představový, jevový svět, který poukazuje k vyššímu, jediné pravému světu věcí o sobě. Oba konstatují, že to, co se danému subjektu jeví, není věcí o sobě. Ovšem na rozdíl od Kanta Schopenhauer zastává přesvědčení, že hranice „pouze jevového světa“ lze překročit. A to je prý možné pomocí vnitřní zkušenosti o vlastním těle. Tudíž celá jevová skutečnost, označována Schopenhauerem přírodou, jest o sobě, tím pádem, jest v pravdě.³⁸ V tomto momentě je patrná Schopenhauerova teorie poznání; cesta poznání bytí světa má podle něj dvě etapy. První etapu tvoří vnitřní zkušenost vlastního těla (sebepoznání) a ta druhá spočívá v navazujícím zobecňujícím analogizování.³⁹ Lidské tělo je podle Schopenhauera záležitostí jedinečného druhu, je individuálním subjektem, a tudíž rovněž náleží do souvislosti časoprostorové a kauzálně uspořádané přírody. A jelikož autor rozvíjí myšlenku lidského těla, jako něčeho v nejvyšší míře nedostatkového a

³⁴ MAGEE, Bryan. *The Philosophy of Schopenhauer*. New York, USA : Oxford University Press, 1997, s. 139.

³⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 300.

³⁶ Tamtéž, s. 300.

³⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, s. 13-15.

³⁸ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 777.

³⁹ Tamtéž, s. 777.

tudíž i potřebného, touto analýzou fenoménu lidského těla poskytl svébytný příspěvek k poklasické filosofii.⁴⁰

Vše, co podléhá času, prostoru a kauzalitě je pouze projevem o sobě jsoucí vůle. Vlastní lidské tělo, říká Schopenhauer, je třeba „*použít jako klíč k podstatě každého jevu v přírodě*“, a to je tím, „*co v sobě samých bezprostředně nacházíme jako vůli*“.⁴¹ Toto tvrzení neplatí pouze o člověku, nýbrž též o všech živočiších a o rostlinách, taktéž i o všem neživém, například o zákonu přitažlivosti či struktuře krystalů. Na povrchu světa tedy leží pomíjivý svět individuálních jevů, samozřejmě objektů, které jsou projevem jsoucího, univerzálního a nerozlišeného světa jako vůle. Lidské tělo, konkrétně mozek, je podle Schopenhauera místem, kde se tyto dva světy nejbliže setkávají.⁴²

2.2.1 Pojem sebevědomí

Zde je nutno zmínit a pojmenovat další pojem, který je v Schopenhauerově filosofii důležitý i pro etiku, pojem sebevědomí. „*Sebevědomím se nazývá vědomí vlastní osoby, v protikladu k vědomí jiných věcí, což je schopnost poznání.*“⁴³ Vědomí jiných věcí nám umožňuje objektivní poznání. Schopenhauer říká, když člověk chce, tak chce něco, což samozřejmě vypovídá o zaměřenosti jeho aktu vůle na nějaký předmět. Volní akt je tudíž nejdříve pouze předmětem sebevědomí a je objektem schopnosti poznání. Objekt se v tomto vztahu nazývá motivem. Mezi motivem a vůlí vyvstává otázka nutnosti, kterou Schopenhauer vysvětluje tím, že motivy určují vůli jen do jisté míry, vůle jejich působení akceptuje, ale pouze do určitého momentu, kdy se od nich vzdálí. Objekty chtění tedy určují volní akt, nicméně leží ve vědomí o jiných věcech, tudíž mimo sebevědomí. Sebevědomí se zobrazuje teprve v činu, jelikož výsledek svého jednání zakouší naprosto a posteriori, nezná ho a priori.⁴⁴ Člověk někdy zaměňuje chtění s přáním, což je irelevantní. Přání může být protikladné, chtění nikoliv. Sebevědomí totiž obsahuje pouze chtění, nikoliv důvody, jež spočívají ve vědomí jiných

⁴⁰ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 777.

⁴¹ Tamtéž, s. 778.

⁴² Tamtéž, s. 778.

⁴³ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 342.

⁴⁴ Tamtéž, s. 347-348.

věcí; zde však rozhoduje objektivní možnost. Ta samozřejmě leží mimo sebevědomí.⁴⁵ Svědomí (*conscientia*) neboli praktický rozum (s Kantovým kategorickým imperativem) přitahuje k sebevědomí morální motivy člověka. Takové motivy, pohnutky přicházejí teprve s vědomím jiných věcí, tedy se zkušeností.⁴⁶

Tou největší částí z celého našeho vědomí není sebevědomí, nýbrž vědomí jiných věcí. Právě vůle a i svoboda vůle má být obsažena uvnitř sebevědomí. Orgánem sebevědomí stanovuje vnitřní smysl (se kterým se setkáváme již u Cicerona, u Augustina, u Descartesa a též u Locka). V tomto kontextu vyvstává otázka, co je obsahem sebevědomí, vědomí vlastní osoby. Primárně je to vědomí vlastní osoby jako něčeho chtějícího.⁴⁷ Předmětem vlastní osoby je vždy chtění. Sebevědomí se vždy zabývá výhradně vůlí.

2.2.2 Afekty a vášně

Podstatnou částí Schopenhauerovy filosofie je též otázka afektů a vášní. Veškeré žádosti, úsilí, přání, požadavky, touhy, naděje, lásky, těšení, ale i odpor, vyhýbání, obavy, hněvy, nenávisti, důvěry, bolesti přičítá autor projevům chtění.⁴⁸ Schopenhauer věřil, že bychom měli minimalizovat naše tělesné touhy. Wicks píše, že Schopenhauer výslovně uvádí, že jeho názory jsou v tomto smyslu v souladu s křesťanstvím.⁴⁹

Veškeré afekty a vášně jsou pouze slabšími či silnějšími, prudkými či tichými hnutími buď zbrzděné či nevázané, uspokojené či neuspokojené vlastní vůle. Všechny tyto pohnutky vlastně směřují k dosažení „chtěného“ či k vytrpění a překonání toho „odporného“.⁵⁰ „*Afekt je náhlé, prudké rozrušení vůle z vnějšku pronikající představou, která se stává motivem a je tak živá, že všechny ostatní, které by mohly působit jako*

⁴⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 348.

⁴⁶ Tamtéž, s. 343.

⁴⁷ Tamtéž, s. 343.

⁴⁸ Tamtéž, s. 343.

⁴⁹ WICKS, Robert. „*Arthur Schopenhauer*“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

⁵⁰ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 343.

*protimotivy, zastíní a nenechá je dojít zřetelného uvědomění.*⁵¹ Celkově sem patří veškeré pocity slasti a strasti. Tyto pocity se sice objevují v různé rozmanitosti stupňů a druhů, ovšem vždy je možno je převést na žádoucí či na nežádoucí afekce, tudíž na vůli. Samozřejmě se od těchto afekcí odvíjí i příjemné či bolestivé pocity. To, co je přiměřené nebo odporující vůli, bezprostředně vstupuje do sebevědomí. A to přesně je podstatou afekcí.⁵²

Dokonce i vlastního těla si je člověk vědom jako vnějšího působení vůle. Takto člověk vnímá příjemné či bolestivé pocity. Tyto pocity lze převést na bezprostřední afekce vůle, které jsou přiměřené či protivné. Totiž neustálé projevy vůle, tedy chtění a nechtění, vytváří jediný předmět sebevědomí (či vnitřní smysl), který se projevuje ve vztahu k tomu, co vnímáme a poznáváme v okolním světě. Objekty, které člověk vnímá ve vnějším světě, neleží v oblasti bezprostředního sebevědomí a v podstatě jejich vnímáním přechází do oblasti vědomí jiných věcí. Předmětem vědomí člověka jsou vždy objekty vnějšího světa, jinak by musela být vůle uzavřena v hloubce sebevědomí.⁵³

Každý projev vůle se projeví chtěním a následně tedy jednáním. Každý čin též zpětně působí na vůli – pokud se vůli protiví, je s ní v rozporu, člověk pocítuje bolest, strast. Pokud je konání člověka v souladu s vůlí, člověk cítí blaho, slast, příjemné. Slast ani bolest Schopenhauer nenazývá představami, avšak bezprostředními afekcemi vůle.⁵⁴ Člověk trpí, pokud je nějaké chtění či konání okamžité a vynucené, či naopak násilně odmítnuté.

Mezi afekci objektivních smyslů řadí Schopenhauer zrak, sluch a hmat. Každou silnější afekci vnímají tyto orgány negativně jako bolestivou a směřující proti vůli. Nervová slabost se projevuje prostřednictvím rozvažování, s jehož pomocí si má člověk vytvořit nějaký názor; a v tomto případě dojmy, které měly sloužit jako data pro rozvažování, dosáhnou tak vysokého stupně, že manipulují s vůlí takovým způsobem, že způsobují slast či strast (jako častější uvádí Schopenhauer pocit strasti, jenž se

⁵¹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 416.

⁵² Tamtéž, s. 344.

⁵³ Tamtéž, s. 344.

⁵⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa I*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 94.

projeví na náladě člověka). Vůle je podmínkou poznání; vůle, jež se projevuje v čase, v každém činu i v těle subjektu.⁵⁵

2.3 *Pesimismus*

Je Schopenhauerova etika skutečně zcela prorostlá pesimismem⁵⁶, nebo je to jen pojetí filosofické tradice? Svět každodenního života je v Schopenhauerových očích ve své podstatě násilný, frustrující a plný utrpení. Obraz takto frustrovaného ducha Schopenhauer nachází například v klasické řecké mytologii, konkrétně pak například v obrazu Sisyfa.⁵⁷ V této kapitole uvádím dvě možné odpovědi, dva protipóly v této problematice, konkrétně názory Gerarda Manniona a Christophera Janawaye.

Optimismus, který vyznávali Řekové, Římané a židovské náboženství, je pro Schopenhauera projevem nedospělosti, ba dokonce tento optimismus považuje za projev plytkosti ducha. Moudrost podle něj tkví v bytostném pesimismu (a fatalismu). V tom se skrývá moudrost východních národů.⁵⁸ Vše, co činí křesťanství velkým náboženstvím, vděčí za svůj původ indické tradici a její moudrosti.⁵⁹ Predestinace k milosti pro něj není něčím zcela běžným, automatickým, ale člověk musí projít mnohými životními zkouškami a utrpením, aby mohl vykoupení dosáhnout. Člověk si musí spásu nejprve vybojovat, zasloužit si ji.⁶⁰

Na Schopenhauerův etický systém existuje mnoho pohledů. Buď je vnímán pesimisticky, nebo optimisticky. Mannion ve své knize uvádí tyto dva základní pohledy na jeho filosofii. Ten první věří, že autorův pesimismus proniká do celé jeho filosofie v takovém rozsahu, že jeho myšlení samo o sobě lze charakterizovat jediným adjektivem: pesimistické. Druhý pohled říká, že Schopenhauerův pesimismus slouží k určitému deskriptivnímu účelu, ale v žádném případě necharakterizuje etické aspekty

⁵⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 94.

⁵⁶ Masaryk označuje Schopenhauera zakladatelem filosofického pesimismu – srov. *Ideály humanitní*, s. 41.

⁵⁷ WICKS, Robert. „Arthur Schopenhauer“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2013-01-12]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

⁵⁸ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 788.

⁵⁹ Tamtéž, s. 788.

⁶⁰ Tamtéž, s. 788.

jeho filosofie. K tomuto druhému přístupu se přiklání Gerard Mannion, v knize *Schopenhauer, Religion and Morality: The Humble Path to Ethics*.⁶¹ Schopenhauerova etika je totiž mnohem více pozitivní a příznivá, než je mnohdy předpokládáno. Celá Schopenhauerova etická doktrína a nauka o spáse podle Manniona nemůže vést k závěru, že byl „filosofem pesimismu“. Mannion podotýká, že zde vyvěrá jiná otázka; a to otázka, zda Schopenhauerova metafyzika nutně nevede do světa zla a utrpení, či zda je tu místo i pro naději. Mannion ve své práci ukazuje ono napětí mezi Schopenhauerovým přesvědčením ohledně reality, která zahrnuje mnoho utrpení a dalšími interpretacemi jeho filosofie, které se zabývají úlohou naděje v jeho etickém učení o spáse.⁶²

Více pesimistických aspektů můžeme vidět přímo v Schopenhauerových empirických pozorováních světa a též v jeho pohledu na historii. Popřít, že život byl „bídým obchodem“, bylo ze Schopenhauerova pohledu marné; ovšem vyvstávala zde otázka, jak vysvětlit onu bídu. Mannion ve své knize uvádí argument, že Schopenhauer vnímá množství bídy na světě jako něco, co je samozřejmostí a beze sporu. Schopenhauer se táže, proč vždy hovoříme o budoucnosti jako o lepší, pokud nejsme skutečně hluboce přesvědčeni o tom, že přítomnost je ve své podstatě špatná. Takový argument logicky neplyne z jeho metafyziky, přestože se takto v mnoha případech pokouší interpretovat utrpení a bídu světa.⁶³ Toto tvrzení nezbytně neznamená nevyhnutelnost utrpení a zla a tudíž ani naprostý pesimismus v pohledu na svět.

Christopher Janaway naopak vnímá Schopenhauerovu filosofii zcela pesimisticky. Schopenhauerovu pesimismu se věnuje ve své práci *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Podle něj Schopenhauerův pesimismus úzce souvisí s jeho učením o vůli.⁶⁴ Neexistuje žádné absolutní dobro, pouze dobro relativní, jelikož dobro je vždy závislé na vůli a na její ochotě projevit se v jevovém světě. Vůle se nemůže nikdy nasytit, nemá konečný účel.⁶⁵ Podle Janawaye se Schopenhauerova teorie spásy objevuje v momentě, kdy jeho metafyzika a pesimismus splývají.⁶⁶ Spása vyplývá

⁶¹ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 11.

⁶² Tamtéž, s. 14.

⁶³ Tamtéž, s. 23.

⁶⁴ JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 9.

⁶⁵ Tamtéž, s. 9.

⁶⁶ Tamtéž, s. 253.

z popření vůle a popření vůle znamená popření celé lidské existence. Podle Janawaye spočívá Schopenhauerův pesimismus ve dvou bodech: za první, pro každé individuum by bylo lepší se vůbec nenarodit (tato teze je pro Schopenhauera nejdůležitější pravdou) a za druhé, svět jako celek je tím nejhorším ze všech možných světů.⁶⁷ Přestože Janaway považuje Schopenhauera za pesimistu, jeho metafyzika vůle podle něj vede k poznání, že je to egoismus, který je základním motivem lidského chování. Než se Schopenhauer v problematice lidského chování začne věnovat motivu soucitu, bere nejdříve podle Janawaye v úvahu motivy egoismu a zloby.⁶⁸

I tito autoři nám mohou pomoci k plnému posouzení Schopenhauera jako člověka více či méně pesimistického v pohledu na svět; či člověka přímo nihilistického v ohledu na různé systémy víry. Takový pohled může být pravdivý v rozsahu jeho metafyziky vůle a filosofie existence, jelikož se pesimismus této problematiky rovněž týká. Lze vyvodit, že Schopenhauer věřil, že neexistuje žádná naděje pro lidstvo. Filosofie neklade konečné odpovědi, a proto se názory na Schopenhauera mohou lišit, někteří autoři mohou vnímat jeho filosofickou koncepci jako více pesimistickou, někteří ji vnímají méně pesimisticky.

2.4 Pojetí svobody

Otázka svobody vůle (spolu s otázkou po základu morálky) představuje pro Schopenhauera jeden ze základních problémů etiky. Schopenhauerova filosofie obsahuje určité kritické momenty. Na jedné straně zdůrazňuje, že je každý jedinec jevovou podobou o sobě jsoucí vůle, ztělesňuje vůli k životu. Život individua je tedy plně určován uspokojováním potřeb a honbou za požitky. Pouze a jedině toto je podle Arthura Schopenhauera vůle k životu.⁶⁹ Ovšem na straně druhé popisuje v rámci své etické teorie nauku o třech cestách osvobození čili popření vůle k životu.⁷⁰ Právě v tomto případě, na základě konsensu s teorií popření vůle, by tedy někteří jedinci byli

⁶⁷ JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 253.

⁶⁸ Tamtéž, s. 269.

⁶⁹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 783.

⁷⁰ Třemi cestami osvobození se podrobněji zabývám v kapitole 5.2 *Učení o spáse*.

skutečně schopni v sobě tuto vůli k životu umrtvit, potlačit ji.⁷¹ Schopenhauer řekl: „*La liberté est un mystère.*“ („*Svoboda je záhadou.*“)⁷² Svoboda se sice týká člověka, avšak svou povahou je metafyzická. Je člověk natolik svobodný, aby se mohl vymanit z působení vůle? Pojem svobody u Schopenhauera není snadné konstruovat, jelikož u něj mnohdy nacházíme protichůdné myšlenky.

Pojem svobody lze charakterizovat jako pojem negativní, jelikož vyjadřuje popření nutnosti, ruší veškeré chtění.⁷³ Přestože Schopenhauer svobodu chápe veskrze jako negativní pojem, Major v ní nachází i některé pozitivní aspekty.⁷⁴ Absolutní svoboda existuje jen v o sobě jsoucí pravůli.⁷⁵ Svoboda je předně mimo dosah věty o důvodu⁷⁶ (tj. mimo čas, prostor a kauzalitu) ale v druhé řadě temná a bezcílná směřuje ke svému sebepoznání a sebepopření, tedy tíhne ke světlu.⁷⁷ Člověk zde hraje zásadní roli – je nezbytný k tomu, aby vůle dospěla ke svému sebepoznání a následně sebepopření. „*Svoboda jako projevuující se síla musí být pozitivní.*“⁷⁸ Podstatný je vztah svobody k člověku. Schopenhauer přichází s tvrdým odmítnutím absolutní svobody; člověk si totiž myslí, že je svobodný, ale ve skutečnosti je determinovaný. Schopenhauer tvrdí, že empirická svoboda vůle, tedy svoboda rozhodování a jednání, je pouhé empirické zdání.⁷⁹ Člověk má možnost svobody, kterou zvíře nemá; člověk je říší svobody a ta je říší milosti, naopak příroda je říší nutnosti.⁸⁰

Pojem svobody má tři velmi odlišné poddruhy: svobodu fyzickou, intelektuální a morální.

⁷¹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 784.

⁷² SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 335.

⁷³ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 785.

⁷⁴ Tamtéž, s. 785.

⁷⁵ Tamtéž, s. 786.

⁷⁶ Pojem věty dostatečného důvodu (*principum rationis sufficientis, nihil est sine ratione*) je pojem původně Leibnizův – srov. Major, s. 777.

⁷⁷ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 787.

⁷⁸ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 337.

⁷⁹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 785.

⁸⁰ Tamtéž, s. 785.

2.4.1 Svoboda fyzická

Fyzickou svobodu Schopenhauer definuje jako absenci materiálních zábran každého druhu, tedy jako absenci zatěžujících podmínek.⁸¹ Dále říká, že pojem svobody je nejčastěji v našem myšlení predikátem animálních bytostí, jimž je vlastní, že jejich pohyby vycházejí z jejich vůle, že mají svou vůli, a jsou svobodnými tam, kde jim to neznemožňuje nějaká materiální zábrana.⁸² Ve fyzickém významu pojmu svobody se tedy lidé i zvířata nazývají svobodnými, pokud jejich jednání nebrání žádná materiální překážka, ale pokud jejich jednání probíhá podle jejich vůle.

Lidské bytosti chápou fyzickou svobodu především pozitivně; přestože takto lidé chápou vše, co se uvádí do pohybu jen jejich vůlí a co též jedná jen z jejich vůle, nic se tím podle Schopenhauera nemění; ani skutečnost, ani samotný pojem a význam pojmu svobody. Ve fyzickém významu pojmu svobody se lidé i zvířata nazývají svobodnými, pokud jejich jednání nebrání žádná pouta, ochrnutí; tudíž žádná materiální překážka. Jejich jednání tak podléhá vlastní vůli.⁸³ Tento pojem svobody nepodléhá žádným pochybnostem, jelikož ho lze podle Schopenhauera ověřit zkušeností. Fyzický význam původního a bezprostředního pojmu svobody se vztahuje jen na možnost, na absenci fyzických překážek jednání.⁸⁴

2.4.2 Svoboda intelektuální

Svobodu intelektuální popisuje Schopenhauer v návaznosti na Aristotela. Tento druh svobody popisuje Aristoteles podle Schopenhauera stručně a nedostatečně v *Etice Eudémově* (II, c. 7 a 9) a již o něco obsáhleji v *Etice Nikomachově* (III, c. 2).⁸⁵ Tuto svobodu můžeme rozpoznat prostřednictvím soudního lékařství a trestního soudu, kde se ptají, zda byl daný zločinec ve stavu svobody, tudíž ve stavu přičetnosti. Za absenci intelektuální svobody tedy můžeme považovat takový stav člověka, kdy neví, co dělá, či

⁸¹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 337.

⁸² Tamtéž, s. 338.

⁸³ Tamtéž, s. 338.

⁸⁴ Tamtéž, s. 338.

⁸⁵ Tamtéž, s. 417.

není schopen zcela zhodnotit důsledky svých činů.⁸⁶ Takoví lidé se netrestají, doplňuje Schopenhauer, jelikož jejich stav neodpovídá příčetnosti.

2.4.3 Svoboda morální

Člověka nemusí zdržovat pouze materiální překážky, ale i pouhé motivy, například hrozby, sliby a různá nebezpečí. Motivы prý nemohou sloužit jako fyzické překážky. Motiv sám o sobě není nikdy nepřekonatelný, jelikož ho vždy může převážit silnější protimotiv, pokud by v daném případě existoval. Zdánlivé pouhé myšlenky mohou totiž překonat mnohé fyzické překážky. Pojmem takového druhu svobody myslíme absenci veškeré nutnosti.⁸⁷ Vystává otázka, zda je sama vůle svobodná. Svoboda je totiž spojena s pojmem chtění a otázkou zůstává, zda je svobodné chtění samotné. Ovšem empirickou svobodu nemůžeme spojit s pojmem chtění; podle pojmu svobody by chtění znamenalo „podle vlastní vůle“. Musíme se ovšem ptát, co to znamená, zda skutečně člověk může dělat to, co chce a není při tom ničím determinován, zda je jeho svobodná vůle opravdu na ničem nezávislá. Dále se můžeme ptát, zda to, co chceme, můžeme opravdu chtít atd. Je to nekonečný koloběh, musíme tedy pojem svobody pojmut abstraktněji, ve smyslu filosofickém a přijmout ho jako absenci veškeré nutnosti. Tento druh svobody Schopenhauer označuje jako svobodu morální. Zdůrazňuje, že právě pojem nutnosti přidává k negativnímu pojmu svobody pojem pozitivní. A tím nutným označuje to, co vyplývá z nějakého daného dostatečného důvodu. Jestliže je dán důvod, pak následuje důsledek. „*Všechny důvody mají nutící sílu.*“⁸⁸ Na základě tohoto tvrzení můžeme rozumět absenci nutnosti jako identickou s absencí určujícího dostatečného důvodu. Protikladem nutného myslí Schopenhauer nahodilé, jež je relativní. Svobodné by tudíž mělo být vyznačováno absencí nutnosti a nemělo by záviset na žádné příčině, naopak; mělo by být definováno jako absolutně nahodilé, přestože takovou definici sám autor považuje za nanejvýš problematickou.

⁸⁶ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 417.

⁸⁷ Tamtéž, s. 339-340.

⁸⁸ Tamtéž, s. 341.

2.4.4 Charakter člověka

Arthur Schopenhauer se v problematice svobody zabývá též charakterem člověka a tvrdí, že právě neměnný, trvalý charakter určuje člověka a člověk je takto determinován, přesto, že se sám domnívá, že jedná relativně svobodně. Jednání člověka je výsledkem působení dvou faktorů; jeho charakteru a motivu.⁸⁹ Základní mravní charakter vychází ze subjektu.⁹⁰ Svoboda člověka leží v jeho charakteru.

Teorii svobody jako negativního pojmu rozvíjí v pojmu charakteru. Charakter představuje determinaci člověka, jeho neměnnost.

Člověk má, na rozdíl od zvířat, jistou svobodu volby. Ta se zajisté netýká životních cílů, tudíž podstatných záležitostí, nýbrž způsobů a prostředků jejich dosažení. Lidský jedinec je nadán rozumem a rozvažováním, a proto může relativně svobodně zvážit, jakou cestu k cíli zvolí a jaké prostředky využije. Svoboda volby cílů pro člověka pochopitelně neexistuje. Schopenhauer k této záležitosti vyslovuje zajímavou tezi – trvalý charakter se samozřejmě nedá změnit, ovšem může být „zrušen“. Určitý, zcela výjimečný, charakter determinuje člověka k tomu, aby svou vůli k životu popřel a tak se osvobodil. Popření vůle může být tedy tím aktem „sebezrušení charakteru“. V této souvislosti hovoří Schopenhauer o svobodě jako o milosti. Sebepopření vůle vidí jako jakýsi dar, protože zde zmiňuje pojmy jako je vina, vykoupení.⁹¹ V tomto dílčím problému lze pozorovat některé aspekty východních náboženství a do jisté míry i křesťanství.⁹²

Schopenhauer rozlišuje charakter inteligibilní a empirický, někdy přidává i charakter získaný. Každé lidské individuuum vzniká rozrůžňováním věčné a obecné ideje, ideje člověka. Tato obecná idea člověka se vnitřně rozrůžňuje v mnohé individuální inteligibilní charaktery, jejichž jevy potom tvoří jednotlivé empirické charaktery a ty teprve vytvářejí podstatu individuálních lidských bytostí.⁹³ Takto Schopenhauer vysvětluje svobodu člověka; všichni lidé jsou totiž projevem obecné ideje člověka, ale zároveň díky zvláštní ideji charakteru je každý jedinec podmíněn

⁸⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 411.

⁹⁰ Tamtéž, s. 409.

⁹¹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 787.

⁹² Tamtéž, s. 787.

⁹³ Tamtéž, s. 786-787.

určitým osobitým způsobem. Život člověka, každý jednotlivý čin a rozhodnutí, to vše je předurčeno konkrétním individuálním charakterem. Schopenhauer zastává názor, že si lidské bytosti nemohou skutečně svobodně zvolit své životní cíle.⁹⁴

Inteligibilní charakter popisuje Arthur Schopenhauer s odkazem na Kanta. Podle něj inteligibilní charakter leží v základě empirického charakteru, jenž se jako jev představuje v čase a mnohosti.⁹⁵ Inteligibilní charakter je ovšem povahou věci o sobě daného jevu a tedy je svou podstatou nezávislý na prostoru a času, na kvantitě či změně. Jedině takto Schopenhauer vysvětluje neměnnost charakterů, kterou zná každý člověk díky každodenní zkušenosti. Tento charakter byl totiž vždy schopen úspěšně vzdorovat jakékoliv snaze etiky (Schopenhauer hovoří o „ploché etice“) změnit člověka k lepšímu a dovést ho k určité ctnosti. Takto se, říká Schopenhauer, ukázalo, že je ctnost vrozená a nelze ji nařídít či vštípit. Tuto myšlenku dále rozvádí; kdyby totiž bylo možné určitým způsobem vylepšovat charakter morálky a existoval by tedy „postup k dobru“, pak by museli být starší lidé výrazně lepší než ti mladí jedinci. Schopenhauer ovšem tvrdí pravý opak – lidé se zkušeností se stávají ještě horšími, tudíž to dobré lze předpokládat spíše u těch mladších.⁹⁶ Samozřejmě, výjimka potvrzuje pravidlo a tím pádem tedy může dojít k tomu, že starší člověk se ve stáří jeví o něco lepším, než byl v mládí. To ovšem vysvětluje zralejším „opravovaným poznáním“, díky kterému charakter vystupuje jasněji a zřetelněji; zatímco v mládí nevědomost a falešné motivy zakrývají ty skutečné.

Schopenhauer hovoří o tom, že tam, kde je vloha, se brzy najde podnět i pro čin. Jaký někdo je, takový i bude, tak musí i jednat, říká Schopenhauer.⁹⁷ Člověk jako individuum, se svým vrozeným neměnným charakterem, je přísně určený zákonem kauzality (ta je zprostředkovaná intelektem a autor o této kauzalitě hovoří jako o motivaci).

Zde se ovšem nacházíme v jevové rovině. Věc o sobě se ale nachází mimo prostor a čas, mimo veškerou mnohost, je jedna a neměnná. Povahou kauzality o sobě (která je apriorní) je tedy inteligibilní charakter, který se ve všech činech individua jeví

⁹⁴ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 786.

⁹⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 541.

⁹⁶ Tamtéž, s. 541.

⁹⁷ Tamtéž, s. 542.

v čase a prostoru, jako charakter empirický. V tom podle Schopenhauera spočívá největší Kantův přínos v oblasti filosofie; totiž rozlišení mezi *jevem* a *věcí o sobě*.⁹⁸ Zároveň Schopenhauer nešetří kritikou – tento královecký filosof se nepokusil dát věci o sobě poněkud přesnější, bližší určení.⁹⁹

V Schopenhauerově pojetí se svoboda nenachází v jednotlivých činech člověka, nýbrž ji posouvá na vyšší úroveň, je totiž *transcendentální*.¹⁰⁰

2.5 Pojetí pravdy

Přestože mnozí autoři¹⁰¹ označují Arthura Schopenhauera jako osobu více či méně pesimistickou a stejně tak posuzují i jeho filosofickou doktrínu, sám Schopenhauer to vidí jasně; jeho koncepce je zcela odchylná od všech ostatních. Onen „optimismus“ je prý totiž spřízněn s etikou všech filosofických systémů, jelikož svět chce přece slyšet, že je chvályhodný a vynikající a filosofové se chtějí světu zalíbit.¹⁰² V tomto bodu vidí autor sám sebe odlišně, on se totiž chce bezpodmínečně držet cesty pravdy, bez ohledu na to, co se světu líbí a co touží slyšet. Zde vidí svou koncepci jako stojící zcela samostatně.¹⁰³ Ostatní etické systémy mohou samozřejmě vyzdvihovat úžasnost světa, ovšem v pozadí tak jako tak vyvstane otázka po původu zla, toho nesmírného, ničivého a nekonečného zla, odporné bídy světa, toho neúnosného utrpení. A právě v tomto momentu nezbude všem ostatním filosofickým systémům nic jiného, než jen prázdná slova. Schopenhauer naopak hovoří o tom, že pokud již v základu dané etické koncepce bude zahrnut pojem, ale i samotná existence zla, nebude nadále třeba se ho bát, zlo již bude spojeno se světem.¹⁰⁴ „*To je tak jisté, že kdyby z výšin Olympu*

⁹⁸ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 478.

⁹⁹ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 39.

¹⁰⁰ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 414.

¹⁰¹ Janaway – Mannion. Viz. Kapitola 2.3 *Pesimismus*.

¹⁰² SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 300.

¹⁰³ Tamtéž, s. 300.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 301.

sestoupila dočista nahá pravda, to, co by přinesla, by nebylo shledáno jako odpovídající požadavkům vyplývajícím z dobových okolností a cílům vyšších představených. ¹⁰⁵

„*Velkolepá je pravda a nad vše vyniká.*“ („*Megálé hé alétheia kai hyperischýei.*“) ¹⁰⁶ Schopenhauer zdůrazňuje, že filosof, jakožto pravý a poctivý zkoumatel pravdy, se musí vždy soustředit na důvody, nikoliv na důsledky. Důsledky srovná a ustálí až sám čas. „*Zbrání filosofů však nejsou authority, ale důvody.*“ ¹⁰⁷ Vědecké zkoumání tak má probíhat především pravdivě a úplně, bez ohledu na to, proti jaké oblasti by mohlo zasáhnout. I v tomto ohledu navazuje na myšlenky Kantovy, uvedené v jeho *Kritice praktického rozumu*. ¹⁰⁸ Kant ve své *Kritice praktického rozumu* potvrzuje maximu, že máme při každém vědeckém zkoumání postupovat nerušeně a co nejpřesněji a nejotevřeněji; a dále nedbat na to, proti čemu bychom se mohli prohřešit mimo oblast zkoumání. ¹⁰⁹ Zkoumání je nutno provádět vždy úplně a pravdivě. Spisovatelé se mají plně věnovat svému úkolu až do té doby, dokud ho nedokončí. ¹¹⁰ Schopenhauer na Kantovy myšlenky navazuje - pravda se nemusí uzpůsobovat ničemu, nemusí se ohlížet na vědecká tvrzení či jejich ověřitelnost. Pravda musí stát na pevném, vědeckém základě. ¹¹¹ Nietzsche chápe pravdivého člověka v schopenhauerovském smyslu jako člověka věřícího v bytí, které nemůže být popřeno a je pravdivé samo o sobě. ¹¹² Nietzsche říká: „*Všechno bytí, které může být popřeno, si také zaslouží být popřeno.*“ ¹¹³; a Schopenhauerovo pojetí vnímá jako vůli k pravdě. ¹¹⁴

Podle Schopenhauera máme za sebou pravdu navzdory všem předsudkům. Pravda podle něj s pomocí času zvítězí, třeba že to nebude dnes. ¹¹⁵ Schopenhauer netoužil po tom, aby se všem zalíbil on sám či jeho filosofie. Toužil po tom vykládat pravdu, ať už se k tomu svět postaví jakkoliv. I možná z tohoto důvodu může být jeho

¹⁰⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 303.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 305.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 407.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 408.

¹⁰⁹ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1996, s. 182.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 182-183.

¹¹¹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 409.

¹¹² NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, s. 36.

¹¹³ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Přel. Ladislav Benyovszky. Praha : Naše vojsko, 1993, s. 64.

¹¹⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 560.

filosofie vnímána jako pesimistická. Filosofie podle něj vystihuje podstatu světa a za každých okolností ji vnímá jako disciplínu teoretickou, jelikož filosofie má především zkoumat, a nikoliv předepisovat. Centrálními pojmy jeho filosofie jsou představa a vůle, a tyto jsou také východisky jeho etické koncepce.

3. Faktory ovlivňující Arthura Schopenhauera při jeho etické tvorbě

V této kapitole objasňuji vybrané, především náboženské faktory, které Arthura Schopenhauera více či méně ovlivňovaly při tvorbě jeho etické koncepce. Nejpodstatnějším faktorem je východní náboženství, zejména buddhismus. Pozornost věnuji též Schopenhauerovu vztahu k ateismu; znázorňuji jeho vlastní pohled i názory jiných autorů¹¹⁶ a také se zabývám pojmem Boha v jeho koncepci. Vycházím hlavně ze Schopenhauerova předního etického díla *Dva základní problémy etiky*.

Zdroje své metafyziky získává Arthur Schopenhauer v několika oblastech. Inspiruje se ve sféře moderní přírodovědy, hrdě se hlásí nejen ke Kantově transcendentální teorii zkušenosti (o Kantovi hovoří jako o „úžasném“¹¹⁷), ale také k Platónově nauce o idejích (Platóna považuje za „božského“¹¹⁸). Nejvýše ovšem hodnotí starobylou indickou tradici, Vědy a Upanišády.¹¹⁹

3.1 Vlivy náboženské

Schopenhauer oceňuje člověka, který je schopen prožívat pomíjivost prostorových a časových forem poznání. Vůle je projevem takových forem poznání a generuje pouze vnitřní napětí a utrpení člověka. Postoj popírání vůle k životu Schopenhauer identifikuje s asketickým postojem odříkání, rezignace, ale také klidu. Život chápe jako nevyhnutelnou frustraci. Zároveň uznává, že utrpení způsobené touto frustrací může být sníženo minimalizací touhy. Morální vědomí a ctnost jsou cestou dobrovolné chudoby a čistoty askeze.¹²⁰ Tyto myšlenky se shodují s myšlenkami tradičního buddhismu.

¹¹⁶ Ladislav Major, Tomáš Garrigue Masaryk, Gerard Mannion, Friedrich Nietzsche.

¹¹⁷ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 33.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 33.

¹¹⁹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 776.

¹²⁰ WICKS, Robert. „Arthur Schopenhauer“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2013-01-12]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

Janaway se k tomuto tématu také vyjadřuje; hovoří o tom, že Schopenhauer se ve své etice věnuje především problematice života a smrti. Život je ovládán faktem, že končí smrtí, ale Schopenhauer se věnuje způsobům, jak normálně žít, jako by nikdy nezemřel.¹²¹ Naděje pro člověka představuje pochopení bezcennosti vlastní existence. Přestože Janaway popisuje Schopenhauerovu metafyziku jako výrazně ateistickou, Schopenhauer podle něj nachází ve třech hlavních světových náboženstvích – křesťanství, hinduismu a buddhismu správnou míru pohrdání pro lidskou existenci. Asketická praxe spojená s těmito náboženstvími je pro Schopenhauera správnou cestou; je cestou popření vůle, touhy a neustálého uspokojování potřeb.¹²²

Magee taktéž hovoří o Schopenhauerově spojitosti s východním náboženstvím a i on označuje Schopenhauerovu etiku jako velmi blízkou buddhismu. Buddhismus se podle Mageeho nejlépe shoduje s moderní dobou, proto má své místo i v současnosti.¹²³

3.1.1 Východní náboženství

Schopenhauer obdivuje indickou filosofii, ta upřednostňuje věci věčné, nezabývá se plynutím a nezachycuje jednotliviny. Podle Schopenhauera byla metafyzika etiky již před tisíciletími základním názorem indické moudrosti.¹²⁴ Inspiruje se především v prvním období indické filosofie, v období védském. „Véd“ znamená náboženské, teologické vědění, které je hodno zapsání. Vědy představují příručky starých indických kněží, kteří v nich uchovávali vše potřebné pro obětní rituály.¹²⁵ Schopenhauer dále vyzdvihuje Upanišády, které představují „tajné nauky“ a spadají do okruhu védské literatury. Upanišády tvoří ucelený systém, ale jsou to myšlenky a nauky různých mužů o různém významu, což je z filosofického hlediska nejzajímavější.¹²⁶ Schopenhauer čerpá z pesimistického ladění Upanišad. Na základě

¹²¹ JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 11.

¹²² Tamtéž, s. 11.

¹²³ MAGEE, Bryan. *The Philosophy of Schopenhauer*. New York. USA : Oxford University Press, 1997, s. 340.

¹²⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 559.

¹²⁵ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Přel. Petr Rezek. Praha : Nakladatelství ZVON, 1991, s. 31-32.

¹²⁶ Tamtéž, s. 32, 35.

védské literatury se konstituuje hinduismus, který představuje nejstarší a nejrozšířenější původní indické náboženství.¹²⁷

V Indii se zrodil i jeden z největších současných nábožensko-filosofických systémů světa, buddhismus.¹²⁸ Buddhistická věrouka představuje náboženství bez boha. Buddhismus je ateistické náboženství a jeho základní tezí je pouze pojem strasti jako základního faktu lidského života.¹²⁹ Schopenhauer se inspiruje především v pojmu nirvány, která představuje překonání žádostivosti, nenávisti a šílenství.¹³⁰ Prioritním znakem nirvány je absence vznikání, trvání, změny a zániku.¹³¹ Cílem buddhismu je vykoupení od utrpení. Příčinou utrpení je nevědomost, utrpení se lze zbavit pouze rezignací na tužby. Vysvobození z koloběhu reinkarnací a z utrpení chápe buddhismus jako dosažení stavu nirvány.¹³²

Určitě si nelze myslet působivější zdůvodnění morálky než teologické, ovšem v takovém případě by to Bůh musel vyhlásit zcela autenticky, bez prostoru k jakýmkoli pochybám a tudíž oficiálním způsobem. Tuto podmínku ovšem podle Schopenhauera nelze splnit.¹³³ Naopak, lidé se dle názoru Arthura Schopenhauera snaží zákon oznámený jako Boží vůle ověřit tím, že prokazují jeho konsensus s našimi přirozenými, morálními principy a názory a tím právě vyzývají tento zákon, aby byl jistější, samozřejmější. Morální jednání vedené pouze hrozbou trestu či nadějí na odměnu je totiž morálním spíše zdánlivě než skutečně a v zásadě takové jednání spočívá v egoismu.¹³⁴

3.2.2 *Vztah k ateismu*

Někteří autoři chápou Schopenhauerovu nauku jako výhradně ateistickou, někteří ji pak vnímají méně ateisticky. Ladislav Major, Tomáš Garrigue Masaryk, Gerard Mannion i Friedrich Nietzsche vnímají Schopenhauera jako ateistu. Ačkoli

¹²⁷ BLECHA, Ivan a kol. *Filosofický slovník*. I. vyd. Olomouc : Nakladatelství FIN, 1995, s. 134-135.

¹²⁸ Tamtéž, s. 135.

¹²⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Přel. Petr Rezek. Praha : Nakladatelství ZVON, 1991, s. 45.

¹³⁰ Tyto tři substantiva představují tři kořeny zla a utrpení.

¹³¹ BLECHA, Ivan a kol. *Filosofický slovník*. I. vyd. Olomouc : Nakladatelství FIN, 1995, s. 134-135.

¹³² Tamtéž, s. 135.

¹³³ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 425.

¹³⁴ Tamtéž, s. 425.

Arthur Schopenhauer v určitých aspektech, především v oblasti sebepopření vůle k životu (v této souvislosti hovoří o vině, milosti a vykoupení), navazuje na některá stanoviska východních náboženství a do určité míry též na křesťanství, podle Ladislava Majora je v jádru jeho koncepce, o slepé vševládné pravůli jako jediné bytostné skutečnosti, nejen bytostně pesimistická a fatalistická, ale i ateistická.¹³⁵ Myšlenka hříšného pádu člověka a jeho vykoupení má podle Schopenhauera svůj původ ve východním myšlení (zejména v buddhismu a bráhmánství).¹³⁶ Schopenhauer obdivuje východní náboženství a oceňuje křesťanství, přesto je podle Majora jeho vlastní koncepce ateistická. Schopenhauer výslovně uvádí, že jeho názory na morálku jsou výlučně v konsensu s křesťanstvím. Totiž vědomí, že chceme utlumit naše tělesné touhy, vzniká prostřednictvím postoje, který přesahuje naši tělesnou individualitu. Stejně tak ovšem vnímá svou filosofii v souladu s etikou posvátných knih Indie.¹³⁷

Také podle Tomáše Garriguea Masaryka je Schopenhauerova filosofie ateistická, nezahrnuje boha. Pokud je svět bez boha, podstatou světa je vůle. Podstata vůle se nachází v pudech, energii, nejintenzivněji v nerozumném živočichu, svět je jen slepá vůle (rozum a intelekt nemají v člověku velké platnosti).¹³⁸

Gerard Mannion rovněž popisuje Schopenhauerovu filosofii jako výslovně ateistickou. Schopenhauer je často chápán jako filosof, jehož dílo opovrhuje náboženstvím obecně, zejména pak křesťanstvím.¹³⁹ Mannion by si přál změnit pohled na Schopenhauera jako na nesporného ateistu. Podle něj to není přesný pohled na Schopenhauera; ani to není nic, co by po důsledném přezkoumání jeho práce mělo vést k takovému závěru. Přes všechnu Schopenhauerovu kritiku teologie, Mannion touží prokázat, že Schopenhauerova interakce s náboženstvím hrála směrodatnou roli při formování jeho filosofie. V tomto smyslu se Mannion snaží ukázat Schopenhauerovo

¹³⁵ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 787.

¹³⁶ Tamtéž, s. 787.

¹³⁷ WICKS, Robert. „Arthur Schopenhauer“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2013-01-12]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

¹³⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha : Nakladatelství ČIN, 1946, s. 40.

¹³⁹ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 39.

nevyhraněné zpracování náboženství vedoucí k rozporům s jinými aspekty jeho filosofie, etickými aspekty, které se sami o sobě podobají náboženskému systému.¹⁴⁰

Friedrich Nietzsche ho v tomto smyslu často cituje a hovoří o něm jako o filozofovi, jenž byl první přijat jako neúprosný ateista mezi Němci. Nietzsche označuje Schopenhauera jako prvního filozofa, který učí od základu zesvětlit člověka.¹⁴¹ Bezbožnost lidské existence je pro Schopenhauera něco daného, nesporného a nepopíratelného.¹⁴² Pravda, která se nezakládá na víře v Boha, nýbrž na lidské existenci, na ateismu, je podle Nietzscheho východiskem Schopenhauera. Nietzsche se samozřejmě mnoho naučil z četby Schopenhauerových děl (Nietzsche sám říká, že naslouchá každému Schopenhauerovu slovu, které kdy vyslovil a přečte každou jeho stránku)¹⁴³; stal se ovšem podle Manniona rebem proti jeho celistvému filozofickému systému. Mannion polemizuje s názorem, zda to nebyl spíše Schopenhauerův život, než jeho filozofie života, co Nietzscheho tolik ovlivnilo. Nietzsche Schopenhauera sám označuje vychovatelem nejen vlastním, ale i všech Němců.¹⁴⁴ Fakt, že sám sebe Nietzsche vidí jako Schopenhauerova učence, Nietzsche chápe jako pouhý prostředek a v tom vidí svou vlastní chytrost; cíl Nietzsche spatřuje v dosažení jednoty vlastní osobnosti.¹⁴⁵ Mannion se ve své knize věnuje i názoru, že tou dominantní linií myšlení je právě nutnost zvážit Schopenhauerovu filozofickou koncepci jako klasickou formu ateismu.¹⁴⁶

Tendence přehlédnout v rámci teologie a filozofie Schopenhauerovu myšlenku ohledně náboženství může být podle Manniona vysvětlena mnoha faktory, ovšem on zde uvádí ty tři nejvíce relevantní. Zaprvé, neznalost podle Manniona pramení částečně z nedostatku pozornosti, již se mu nedostávalo převážně během celé kariéry. Zadruhé, Schopenhauer je často přehlížen, kvůli vnímané charakteristice jeho filozofie jako celistvě nadměrně pesimistické. Zatřetí, Schopenhauer je často označován ateistickým filozofem a jeho myšlení je tedy interpretováno ve smyslu takových konotací, které

¹⁴⁰ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 40.

¹⁴¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, s. 36.

¹⁴² MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 39.

¹⁴³ NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, s. 14.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 10-11.

¹⁴⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Přel. Ladislav Benyovszky. Praha : Naše vojsko, 1993, s. 126.

¹⁴⁶ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 40.

právě s takovým tvrzením souvisí, než aby jeho díla mohla spíše mluvit sama za sebe právě na téma náboženství.¹⁴⁷

Přestože je Schopenhauer některými autory popisován jako ateista¹⁴⁸, on sám své dílo tak nechápe. Považuje své názory na morálku výhradě v souladu s křesťanskými dogmaty. Dále se nechává silně inspirovat východním náboženstvím. Schopenhauera můžeme vnímat jako ateistu, přesto nelze popřít velký vliv náboženství na formování jeho filosofie.

3.2.3 *Bůh*

Schopenhauer zamítl zjevně optimisticky a antropomorfně orientované teologie. Uvádí, že Kant uzavřel všechny způsoby poznání Boha tím, že začal od světa. Tento fakt ovšem není důvodem pro vysvětlení Boha jako něčeho daného. Naopak, Schopenhauer považoval Boha za prázdný pojem. Spolu s Kantem zamítá důkazy o existenci Boha. Zamítnutí těchto důkazů spočívá v Schopenhauerově odmítnutí teorie o Bohu jako Stvořiteli tohoto světa a jeho logického smyslu. Přesto, že Schopenhauer zkoumá jednotlivé argumenty pro existenci Boha v určitých projevujících se detailech světa, odmítá klasickou interpretaci Boha křesťanskými doktrínami.¹⁴⁹

Prvotní problém vidí ve spojitosti mezi Bohem Stvořitelem a světem plným bídy a utrpení.¹⁵⁰ Klasický křesťanský pojem Boha se nezaobírá spojitostí Boha Stvořitele a lidského světa.

Schopenhauer především přijímá opatření ke snížení utrpení ve světě. Člověk se musí primárně vyhnout egoismu a též se distancovat od myšlenek směřujících k pomstě

¹⁴⁷ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 42-43.

¹⁴⁸ Ladislav Major, Tomáš Garrigue Masaryk, Gerard Mannion, Friedrich Nietzsche.

¹⁴⁹ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 52.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 52.

a naopak kultivovat silný smysl pro soucit.¹⁵¹ Lidé jsou totiž v bídě světa společně, a proto by si měli ve svém utrpení vzájemně pomáhat.

Schopenhauer byl vystaven křesťanské představě „překonávání světa“ od velmi raného věku.¹⁵² Přestože oceňuje spíše východní náboženství, především tedy bráhmánismus a buddhismus, v některých případech se obrací i ke křesťanství, na jehož tradici obdivuje především starozákonní příběh o Adamově hříšném pádu a novozákonní o Ježíšově sebeobětování na kříži za hříchy všeho lidstva. Zde je ovšem třeba zdůraznit, že je interpretuje a používá pouze čistě symbolicky. Adamův pád a dědičný hřích symbolizují bytostnou provinilost člověka, pokud je tím nejvyšším projevem o sobě jsoucí pravůle. Ježíš je pro Schopenhauera symbolem překonání vůle k životu, oběti, příklonu lidského jedince k spásné prázdnotě (blažené nicotě východní nirvány).¹⁵³ Člověk je podle jeho názoru Adam i Ježíš. S tímto hlediskem souvisí i Schopenhauerova doktrína predestinace; totiž jen málo jedinců je, předurčeno k Ježíšovi, k milosti spásy, zatímco všichni ostatní jsou definitivně prokleti. Zde je cítit nejen bytostný pesimismus, ale též i fatalismus.¹⁵⁴

Jako každý filosof, i Schopenhauer byl ovlivněn různými faktory při formování své filosofie; nejen událostmi vlastního života, tak i svými předchůdci, ale také náboženstvím. Náboženství, především východní náboženství, buddhismus a indická tradice, hrají v jeho etice ústřední roli. Přesto, že je Schopenhauer některými autory vnímán jako ateista¹⁵⁵, on sám se tak nevidí; naopak, sám o své filosofii říká, že je v souladu s křesťanstvím. V tomto jeho tvrzení můžeme hledat pouhou symboliku – pojem Boha je pro něj totiž prázdný pojem.

¹⁵¹ WICKS, Robert. „Arthur Schopenhauer“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

¹⁵² MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 43.

¹⁵³ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 788.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 788.

¹⁵⁵ Ladislav Major, Tomáš Garrigue Masaryk, Gerard Mannion i Friedrich Nietzsche (viz. výše - Kapitola 3.2.2 *Vztah k ateismu*).

4. Kritika Kantovy etiky

V této kapitole se zabývám především Schopenhauerovým pohledem na Kantovu etiku. Zohledňuji zde klíčové pojmy Kantovy etiky (věci o sobě, kategorický imperativ, autonomie vůle, praktický rozum, zákon, povinnost, morálka) a ilustruji Schopenhauerův vztah k těmto pojmům. Kantovo dílo je pro Schopenhauerovu etiku (a celou filosofii) velmi zásadní; některé vybrané body Kantovy filosofie Schopenhauer přijal, jiné naopak ostře kritizoval.

4.1 Vliv Immanuela Kanta

Schopenhauer vyzdvihuje jednu velkou Kantovu zásluhu v etice a to fakt, že ji očistil od veškerého eudaimonismu. Taková byla totiž prý etika starověká. Výjimkou je Platón; jeho etika není eudaimonistická, je mystická. Kantův etický princip se projevuje jako na zkušenosti nezávislý, transcendentální či metafyzický.¹⁵⁶ Kant totiž uznává, že lidský způsob jednání má určitý význam, který přesahuje veškerou možnost zkušenosti, a proto je vlastní cestou k tomu, co Kant nazývá světem věcí o sobě. Výsledky Kantovy etiky označuje Schopenhauer jako mravně čisté a vznešené.¹⁵⁷ Schopenhauer říká, že první klam spočívá již v samotném pojmu Kantovy etiky, jelikož nám nejde o základy toho, co se děje, nýbrž zákony toho, co se má dít, i kdyby se to nikdy neudálo. Každé morální pravidlo musí platit absolutně nutně, musí být závazné a jeho základ musíme hledat výlučně v apriorních pojmech čistého rozumu. Morální zákon se nemůže nikdy opírat o empirický základ.¹⁵⁸

Schopenhauer se inspiroval v Kantově díle i při výkladu empirického a inteligibilního charakteru a tedy i ve výkladu o poměru slučitelnosti svobody s nutností. Výklad nutnosti našich jednání se svobodou Schopenhauer popisuje v souvislosti s Kantovým rozlišením jevů a věcí o sobě. Schopenhauer popisuje empirickou realitu světa každodenní zkušenosti související s Kantovým transcendentálním idealismem, kde

¹⁵⁶ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 430.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 430.

¹⁵⁸ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, s. 53.

nachází analogii s empirickou svobodou jednání a též transcendentální svobodou.¹⁵⁹ Tuto myšlenku Schopenhauer dále rozvíjí. Empirický charakter je závislý na zkušenosti člověka, je vázán na čas, prostor, kauzalitu (která je jen formou jevů), je pouhým jevem. Oproti tomu charakter inteligibilní je pojat jako věc o sobě, resp. jeho vůle jako věc o sobě, ve smyslu transcendentálním. Tudíž tento charakter je nezávislý na zákonech kauzality, přísluší mu absolutní svoboda. Takto může být tedy vůle svobodná v rovině transcendentální, mimo rovinu jevovou. V jevu se svoboda projevuje již v souvislosti s charakterem a motivem.¹⁶⁰ O problematice svobody je podrobněji pojednáno v kapitole 2.4. *Pojetí svobody*.

4.2 Schopenhauer a věci o sobě

Schopenhauer vychází z pozice Kantova transcendentálního idealismu, že nepoznáme věci takové, jaké jsou o sobě, ale pouze tak, jak se nám následkem stavu našich smyslových orgánů jeví. Schopenhauer tedy zásadně po Kantově vzoru rozlišuje jevy a věci o sobě.¹⁶¹ Schopenhauer považoval Kantovo rozlišení jevu od věci o sobě za nejhodnotnější filosofickou vymoženost novověku a zároveň za Kantovu nejvýznamnější zásluhu v oblasti filosofie.¹⁶²

Kant zdůrazňuje vztah jednotlivých (relativních) věcí jako „jevů“ k základu jako „věci o sobě“ (absolutní podmínce).¹⁶³ Schopenhauer nejvýše oceňuje Kantovo rozlišení jevu od věci o sobě.¹⁶⁴ Schopenhauer přijal Kantovo rozlišení jevů a věcí o sobě a též věřil, že čas a prostor slouží pouze jako podmínka našeho myšlení, které lze aplikovat pouze v oblasti fenoménů, ovšem nemá smysl o něm hovořit ve sféře věcí o sobě. Nepodmíněné bytí, absolutní věc o sobě, to je pro něj vůle k životu. Schopenhauer sám označuje vůli k životu jako neschopnou dalšího výkladu a zároveň ji považuje za základ každého vysvětlení. Vůle představuje stálé utrpení, které ovšem ustavičně řídí naši

¹⁵⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 411-412.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 412.

¹⁶¹ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 38.

¹⁶² Tamtéž, s. 39.

¹⁶³ SOBOTKA, Milan. *Kunešova kniha o Kantovi*. In : Filosofický časopis, roč. 59, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 2011, s. 760.

¹⁶⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 330.

existenci k vyšším a vyšším formám bytí. Schopenhauer sám označuje vůli za jediný, pravdivý, nejnítěnější popis povahy světa.¹⁶⁵ Primárně se autorova představa o vůli projevuje ve vztahu ke konečné realitě i v jeho etické teorii. Mnoho problémů jeho koncepce je umocněno autorovými kolísavými tvrzeními, která zahrnují jeho představu o vůli. Schopenhauer netvrdí, že můžeme jistě poznat věci o sobě. Ovšem to, co se sám pokusil vysvětlit, bylo to, co je nám nejbližší, a to povahu věcí o sobě. Arthur Schopenhauer rozepsal ideu vůle, o které hovoří jako o vůli k životu. Vůli chápe jako stálou touhu k bytí a jako ustavičnou touhu pokračovat v životě.¹⁶⁶

Zdroje Schopenhauerovy filosofie neleží pouze ve starobylé indické tradici. Schopenhauer se hrdě hlásí k Platónově nauce o idejích a ke Kantově transcendentální teorii zkušenosti. Svoji teorii poznání Schopenhauer vykládá na základě volně upravené Kantovy transcendentální idealistické teorie platné zkušenosti.¹⁶⁷

Svět je pro Schopenhauera představa, je závislý na subjektu a v tomto ohledu je jeho filosofie v souladu s Kantovou – svět jako jevový, fenomenální, je podmíněn činností lidského vědomí.¹⁶⁸ To, co je za jevy, Kant nazývá světem věcí o sobě. Celý náš svět zkušenosti je podřízen podmínkám, formám, v nichž se uskutečňuje naše poznání a ty Kant pojmenovává časem, prostorem a kauzalitou. Zde se ovšem nejedná o skutečný svět věcí o sobě, ale o přívlastky jevu, jen formy našeho poznání. Tyto tři podmínky nemůžeme aplikovat na věci o sobě, a proto o nich nemůžeme nic vědět. Podle Platóna je za pomíjivým, viditelným světem skutečný, neviditelný svět idejí, pravzory. Věci tohoto světa vznikají stále, ale nikdy opravdu nejsou, a proto se také nemohou stát předmětem našeho poznání. Poznání může pocházet pouze z něčeho samo o sobě stálého a neproměnného, ovšem jevy jsou relativní a jsou předmětem nepravého, smyslového poznání. V tomto ohledu Schopenhauer přijímá Kantovy i Platónovy myšlenky. Ve věci o sobě nalézá vůli (vůle se nachází mimo čas, prostor a kauzalitu) a v platónských idejích věčné formy, v nichž se tento slepý pud projevuje.¹⁶⁹

¹⁶⁵ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 2-3.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 3.

¹⁶⁷ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 776-777.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 777.

¹⁶⁹ MANN, Thomas. *Nesmrtelné stránky ze Schopenhauera*. I. vyd. Praha : Nakladatelství Fr. Borový, 1948, s. 8-12.

4.3 Kantův kategorický imperativ, autonomie vůle a Schopenhauerova kritika

Kant ve své *Kritice praktického rozumu* uvádí základní zákon čistého praktického rozumu: „*Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství.*“¹⁷⁰ Kant skutečně formuluje zobecnitelnost maximy nějakého jednání jako kritérium nejen „dovolenosti“ nějakého jednání, ale též jeho „zakázanosti“.¹⁷¹ Praktické pravidlo Kant představuje jako nepodmíněnou, kategorickou, praktickou větu a priori. Vůle je naprosto a bezprostředně objektivně určena praktickým pravidlem samým, které je zákonem. Čistý, o sobě praktický rozum je bezprostředně zákonodárný. Vůli Kant myslí jako vůli o sobě, nezávislou na empirických podmínkách. Vůle je pro Kanta určená pouhou formou zákona, který je považován za nejvyšší podmínku všech maxim. Vědomí základního zákona můžeme nazývat faktem rozumu, jelikož se nám vnucuje jako syntetická věta a priori, která je tedy nezávislá na empirickém názoru.¹⁷²

Autonomie vůle je jediný princip všech morálních zákonů a povinností odpovídajících těmto zákonům: veškerá heteronomie vůle je naopak proti jejímu principu a proti mravnosti vůle. Jediný princip mravnosti spočívá v nezávislosti na veškeré materii zákona.¹⁷³ Autonomie vůle je pro Kanta svrchovanou zásadou čistého praktického rozumu. Kantova morální filosofie vzniká ze spojení představy transcendentální svobody s představou rozumového imperativu.¹⁷⁴ Morálka může být vyjádřena pouze kategorickým imperativem, jeho poslušnost musí být vždy autonomní, jelikož pramení z rozumu.¹⁷⁵ Kant představuje svůj kategorický imperativ jako nezávislý na všech teologických zásadách a bezprostředně určující vůli jako prakticky

¹⁷⁰ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1996, s. 50.

¹⁷¹ CHOTAŠ, Jiří. KARÁSEK, Jindřich. *Kantův kategorický imperativ*. I. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005, s. 103.

¹⁷² KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1996, s. 51-52.

¹⁷³ Tamtéž, s. 55.

¹⁷⁴ SCRUTON, Roger. *Kant*. Přel. Pavel Toman. Praha : Nakladatelství Argo, 1996, s. 78.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 82-83.

nutný (je tedy nejvyšším dobrem).¹⁷⁶ Kategorický imperativ je pro Kanta nepodmíněný zákon, povinnost, jeho následování vede ke skutečně mravnímu jednání.

Kategorický imperativ je tedy základním principem našich morálních povinností. Je nezbytný, protože je to příkaz. Jeho použití je bezpodmínečné; vychází z naší vlastní racionální vůle nezávisle na tom, co by se mohlo či nemuselo stát. Kategorický imperativ platí pro člověka nejen pro to, že mu jako racionální bytost rozumí a reaguje na něj, ale také proto, že si člověk osvojil svou racionální vůli.¹⁷⁷ Mravní zákon je čistě formální princip, který nám přikazuje jednat pouze podle takových maxim, které mohou být univerzálními zákony. Rohlf hovoří o tom, že podle Kanta ctnost a štěstí tvoří dohromady nejvyšší dobro v člověku. Rozsah štěstí je stanoven v přesném poměru k morálce. Rohlf říká, že Kant v tomto smyslu hovoří o ideálním světě, kde kombinuje kompletní ctnost s kompletním štěstím, když Kant zmiňuje nejvyšší dobro.¹⁷⁸

Při svém bádání se podle Schopenhauera pozastavili i ti nejlepší filosofové, například Spinoza pomocí sofismat spojuje etiku se svým fatalistickým panteismem a ještě častěji nechává morálku samotnou stát v pozadí. Také Kant používá svůj kategorický imperativ tam, kde již teoretický rozum nestačí. Kategorický imperativ je podle Schopenhauera sestaven z pouhých pojmů.¹⁷⁹ Kantovo odůvodnění etiky je pro Schopenhauera jeden velký filosofický omyl a označuje jej jako pouhé převlečení teologické morálky. Kantova etika postrádá podle Schopenhauera solidní základ, Kantův praktický rozum a kategorický imperativ považuje za zcela nepodstatnou a vymyšlenou domněnku.¹⁸⁰

Schopenhauer předně útočí na Kantovo tvrzení, že v praktické filosofii nezáleží na tom, zda přijmeme důvody toho, co se děje, ale zákony toho, co se má dít, i kdyby se to nikdy nestalo. Schopenhauer vyřazuje z etiky Kantův pojem zákona, ale i pojem

¹⁷⁶ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1996, s. 229.

¹⁷⁷ JOHNSON, Robert. „*Kant's Moral Philosophy*“ [online]. 2004, last revision 6th of April 2008 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/kant-moral/>>.

¹⁷⁸ ROHLF, Michael. „*Immanuel Kant*“ [online]. 2010. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/kant/>>.

¹⁷⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 299.

¹⁸⁰ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 95.

povinnosti. Každá povinnost není pro Schopenhauera nutně kategorická, jak to tvrdí Kant, ale je podmíněna trestem či odměnou a v Kantově jazyce je nutně hypotetická.¹⁸¹ Žádná imperativní forma etiky, žádná nauka o povinnosti neobstojí proti nezávislému filosofickému myšlení. Místo imperativní formy odůvodnění morálky Schopenhauer ukládá etice za cíl vykládat různé způsoby jednání lidí, která jsou z morálního hlediska velmi rozdílná a hledat jejich poslední důvod.¹⁸²

Schopenhauer označuje kategorický imperativ jako neoprávněnou a bezdůvodnou domněnku a zároveň hovoří o tom, že Kantově etice chybí relevantní, pevný základ.¹⁸³ Samozřejmě, Schopenhauer vyzdvihuje Kantův etický princip jako na zkušenosti nezávislý, transcendentální, metafyzický. Lidské jednání má tedy význam ve sféře, ve které přesahuje zkušenost a vede ke světu inteligibilnímu či ke světu věcí o sobě. Právě onu mravní čistotu oceňuje na Kantově etice.¹⁸⁴ Schopenhauer odkazuje na Kantovy *Základy metafyziky mravů*, kde Kant prý šťastně vyložil nejvyšší princip morality. Kant své dílo *Základy metafyziky mravů* též označuje za vyhledání nejvyššího principu morality. Postupuje tak, aby bylo možné od poznání dospět analytickým postupem k určení jeho nejvyššího principu a naopak, k syntetickému postupu od prozkoumání tohoto principu k poznání.¹⁸⁵ Schopenhauer vidí základ Kantovy etiky právě v *Základech metafyziky mravů* a právě z tohoto díla nadmíru vychází při Kantově kritice.¹⁸⁶

První klam spočívá v Schopenhauerových očích v Kantově pohledu na obecný nutný zákon pro všechny rozumné bytosti. Takový zákon totiž žádá, aby jednání vždy lidé posuzovali podle takových maxim, u nichž by sami mohli chtít, aby měly obecnou platnost, tudíž sloužily jako obecný zákon. Takový zákon musí být spojen a priori s rozumem daného jedince. Abychom mohli tomuto spojení porozumět, musíme se od spekulativní filosofie posunout do oblasti metafyziky mravů. A právě v praktické filosofii nám podle Kanta nejde o podstatu toho, co se děje, nýbrž o zákony toho, co se

¹⁸¹ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 95.

¹⁸² Tamtéž, s. 96-97.

¹⁸³ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 428.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 430.

¹⁸⁵ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, s. 55-56.

¹⁸⁶ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 431.

má být, i kdyby k tomu nikdy nedošlo, tedy o zákony objektivně praktické.¹⁸⁷ To je pro Schopenhauera důkaz kruhem.¹⁸⁸ Schopenhauer se ptá, kdo nám říká, že existují zákony, kterým má být podřízeno naše jednání, kdo říká, že se má dít to, co se nikdy neudálo, kdo je oprávněn předem stanovit etiku v legislativně-imperativní formě. V této problematice se staví proti Kantovi; říká totiž, že etik jakožto filosof si vystačí s tím, co je, co skutečně existuje a je reálně dané, a je schopen tomu porozumět.¹⁸⁹ Podle Kanta existují před veškerým zkoumáním, a priori, čistě morální zákony. V tomto pohledu vidí Schopenhauer Kantův chybný logický důkaz. Schopenhauerův pohled je odlišný; říká totiž, že morální zákony nelze přijímat bez důkazu a nezávisle na lidském ustanovení či na státním zřízení. Ba dokonce ještě větší chybu shledává v Kantově označení morálního zákona jako absolutně nutného.¹⁹⁰ Kant totiž svou morální filosofii zakládá na očištění od všeho pouze empirického a od všeho, co patří do antropologie. Zákon, pokud má platit morálně, musí mít rys závaznosti a musí být spjat s absolutní nutností. Kant důvod závaznosti nehledá v lidské přirozenosti, či v životních podmínkách člověka, nýbrž v a priori pojmech čistého rozumu. Předpisem pak Kant nazývá všechny principy, jež se opírají o praktickou zkušenost či se, byť nepatrně, opírají o empirický základ.¹⁹¹

Kant vždy vycházel z bezpodmínečného nároku na platnost mravních norem. Mravní zákon vnímá v nepodmíněném smyslu, spojuje ho s pojmy povinnosti a příkazu, což je pro Schopenhauera také nepřijatelné. Morální zákon, spojovaný s pojmem povinnosti, má podle Schopenhauera původ v teologické morálce a to je nepřipustné do té doby, než bude morální zákon ověřen v lidské přirozenosti či ve vnějším světě a tímto způsobem se dostane k morálce filosofické. Než k tomu dojde, Schopenhauer uznává platným pro morální zákon pouze desatero. Teologická morálka je podstatně příkazující.¹⁹² Etika nemůže být pouze naukou o povinnostech, jak to tvrdí Kant. Pojmy, se kterými disponuje etika povinnosti, a které příkazují, co má být, absolutně a nepodmíněně, jsou podle Schopenhauera podstatně relativní. Význam těchto pojmů

¹⁸⁷ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, s. 89.

¹⁸⁸ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 431.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 432.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 432.

¹⁹¹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, s. 53.

¹⁹² SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 433.

spojuje Schopenhauer s příslibem odměny či hrozbou trestu. Morálka povinnosti je v zásadě morálka zaměřená na blaženost. Eudaimonismus, který Kant z etiky vyloučil, se do etiky vrací spolu se zjištěním tvářící se jako nejvyšší dobro.¹⁹³ Etika má být podle Schopenhauera nezaujatá, musí být schopna skutečně zdůvodnit lidské jednání, nikoliv ho vyložit na základě orientace na odměnu či na trest.

Schopenhauer vychází z Kantova transcendentálního idealismu. Přijímá Kantovy pojmy jevu a věci o sobě; toto Kantovo rozlišení nakonec hodnotí nejvýše. Dále na Kantovi obdivuje, že oprostil etiku od eudaimonismu. Schopenhauer se nechává Kantem inspirovat také při výkladu svého empirického a inteligibilního charakteru a při výkladu slučitelnosti svobody a nutnosti. Kategorický imperativ je pro Schopenhauera sestaven z pouhých pojmů, považuje ho za pouhou domněnku a za největší omyl Kantovy filosofie. Kantově etice podle Schopenhauera chybí pevný základ. Dobrý skutek by byl dokonce podle Schopenhauera v ohledu na Kantův princip morálky v zásadě dílem pedantismu a mohl by dosahovat až sebeklamu. Z filosofického, či náboženského hlediska nelze tak striktně určit morálnost či amorálnost nějakého činu.

¹⁹³ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 435.

5. Etická koncepce Arthura Schopenhauera

V této kapitole je představena Schopenhauerova vlastní etická koncepce. Nejdříve, první podkapitola poukazuje na Schopenhauerův pohled na morálku a v tomto smyslu i na jeho propojení s Kantem a Platónem. Pozornost je zaměřena na Schopenhauerovo učení o spáse a také na jeho tři cesty vykoupění od vševládné vůle. Nastíněn je zde také Majorův a Masarykův názor na jeho etiku. Dále je jistý prostor věnován problematice sebevraždy a smrti, která hraje v Schopenhauerově etice významnou roli. Představen je nejen Schopenhauerův pohled na umění jako prostředek k dočasné spáse a jeho ovlivnění Platónem, ale především je pak ilustrován Schopenhauerův pohled na etiku samotnou, dále je věnována pozornost podstatné otázce soucitu a také jeho vymezení morálního jednání. V neposlední řadě se tato kapitola zaměří na asketickou stezku vykoupění, na nejdůležitější část jeho etiky.

Schopenhauer říká, že svět má kromě svého fyzického významu i význam morální. Filozofové se po staletí snažili dosáhnout jasněho porozumění věcí a celé jejich systémy se přes veškerou jejich různost shodují v tom, že to nejdůležitější, ba dokonce to jediné podstatné celé existence, to, na čem vše záleží, spočívá v moralitě lidského jednání.¹⁹⁴ Ovšem co se týče smyslu morality, jejího druhu a způsobu, mají filozofové podle Schopenhauera opět odlišné názory. Od metafyziky se prý totiž právem požaduje, aby byla oporou etiky. Zde podle Schopenhauera nastává velký problém; a to dokázat fyzický řád věcí jako závislý právě na řádu morálním, tedy nutnost najít souvislost mezi silami působícími v přírodě a uchovávacími svět a moralitou v člověku samém.

5.1 Základ morálky

Schopenhauerova etika vychází z jeho dvou nejvýznamnějších děl – *Svět jako vůle a představa* a *Dva základní problémy etiky*. Podle Waltera Abendrotha je výchozím bodem jeho myšlení vůle a otázka její svobody. Lidská vůle není svobodná v jednání,

¹⁹⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 298.

ale v bytí. A morálku lze založit pouze na soucitu, na ztotožnění se s jiným člověkem, dokonce se všemi živými stvořeními.¹⁹⁵

Arthur Schopenhauer hovoří o obratu, který prodělala během posledních padesáti let evropská filosofie; nejen základní filosofická přesvědčení, ale i etika ztratila svou starou oporu, ovšem, zdůrazňuje, že etika sama nikdy nemůže klesnout. Tento stav prý totiž způsobilo několik faktorů; především vliv Kantovy filosofie, současně však působení pokroku přírodních věd, z jehož hlediska se každá dřívější epocha vůči té autorově současné jeví jako nedokonalá, infantilní, dětská. „*Morálku lze snadno ukázat, ale těžko zdůvodnit.*“¹⁹⁶ Takto nahlíží Schopenhauer na základ morálky, na moralitu samotnou. Zohledňuje Kantův pohled, podle něhož čistá filosofie neboli metafyzika musí předcházet morální filosofii a bez ní není morální filosofie vůbec možná.¹⁹⁷ Čistá filosofie může být pouze taková, která nebude směřovat čisté principy s empirickými.¹⁹⁸ Ve filosofii musí etický základ ležet na základě nějaké metafyziky a v ní mít oporu. Vysvětlení etického jednání lidí musí ležet v objektivním světě, či v lidském vědomí.¹⁹⁹ Schopenhauer odkazuje k Platónovi, jenž hovoří o tom, že bez přirozenosti celku nemůžeme hovořit o přirozenosti duše.²⁰⁰ Metafyzika přírody, metafyzika mravů i metafyzika krásy se vzájemně podmiňují a teprve ve vzájemné souvislosti naplňují vysvětlení podstaty věcí i jejich bytí.²⁰¹

Filosofové starověku i novověku používali ke stanovení základu morálky nejrůznější a nejpodivnější argumenty, ovšem výsledek byl v Schopenhauerových očích vždy špatný. Kantova etika je naopak pro Schopenhauera posledním významným momentem, jenž se udál v etice vůbec.²⁰² I proto se Schopenhauer věnuje Kantově etice,

¹⁹⁵ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 89.

¹⁹⁶ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 419.

¹⁹⁷ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, s. 54.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 54.

¹⁹⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 423.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 423.

²⁰¹ Tamtéž, s. 423.

²⁰² Tamtéž, s. 427.

především z toho důvodu, že je přímou cestou k jeho vlastnímu zdůvodnění, přestože je v některých bodech Kantovo učení protikladné.²⁰³

Pojetí etiky v imperativní formě jako nauky o povinnostech nepopíratelně vychází z teologické morálky, tedy z desatera.²⁰⁴ Jednání člověka na základě povinnosti je tak závislé na nějaké vnější vůli, která člověku nařizuje a slibuje mu odměnu či trest.²⁰⁵ U Schopenhauera vidíme propojení s Kantem a zároveň i s náboženstvím. Kant si podle něj vypůjčil imperativní formu etiky od teologické morálky, tudíž, podle Schopenhauerových slov, v základě jeho etiky leží teologické předpoklady. Kant tedy ze své morálky vyvinul teologii, resp. morální teologii. Kategorické, příkazující, absolutní pojmy, které Kant postavil do centra své filosofie, tak stojí na základech morální teologie. Morálka stojí na teologických předpokladech. Schopenhauer popisuje důkaz kruhem – to, co Kant učinil výsledkem (příkaz), zároveň muselo být principem i předpokladem (teologie).²⁰⁶

5.2 Učení o spáse

Schopenhauer, odpůrce optimismu a kultu rozumu, nechal prostoupit svou filosofii učením o vůli, jejíž zásluhou člověk žije v neustálém utrpení. Člověk se nachází v nekonečném koloběhu uspokojování potřeb, jelikož uspokojením jedné potřeby vzniká záhy potřeba nová. Člověk je odsouzen žít svůj život v tomto utrpení. Své utrpení může zmírnit pomocí cesty pokory, pomocí askeze.

Schopenhauer dává naději určitým výjimečným lidem, kteří jsou schopni se očistit od věty o důvodu, vzdorovat vůli. Takto mohou lidé dosáhnout klidu a k němu vedou tři cesty osvobození. První cestu tvoří umění, estetické nazírání, nazírání na krásu (tato cesta je určena uměleckým géniům).²⁰⁷ Druhou cestu osvobození tvoří schopnost soucitu, společného utrpení, soustrasti mezi lidmi (tuto cestu následují světci).²⁰⁸ Třetí cesta, rovněž praktická, je určena hříšníkům, kteří se dobírají vlastní spásy hlubokým

²⁰³ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 428.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 435.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 435.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 436.

²⁰⁷ Viz. Kapitola 5.2.2 *Umění a Platónovy ideje*.

²⁰⁸ Viz. Kapitola 5.3 *Zdůvodnění etiky a otázka soucitu*.

prožíváním vlastního utrpení.²⁰⁹ Umění nabízí člověku vykoupení pouze dočasné; po chvílce štěstí se opět vrací do každodenní bídy života. Účinnější je podle Majora cesta druhá, která je vlastní světcům. Pojmu světec užívá Schopenhauer především ve východním, buddhistickém a hinduistickém smyslu. Světců není mnoho; jsou to výjimeční lidé schopní univerzálního soucitu se všemi trpícími bytostmi. Světce líčí Schopenhauer jako takového člověka, který dospěl k popírání vůle k životu, je plný vnitřní radosti a klidu. Světci neznají nenávist, ani nejsou sobečtí. Naplňuje je láska a soucit s druhými.²¹⁰ Láska a soucit znamenají pro Schopenhauera totéž; lásku chápe jako lásku k druhým lidem, jako spoluúčast na trápení. Světci jsou také skutečnými askety – jsou schopni odbourávat tělesné žádosti. Začínají s odbouráváním pohlavního pudu, v němž se vůle k životu nejvíce koncentruje; a končí dobrovolným odmítáním jídla, což vede k ukončení života vyhladověním, což ovšem není totéž jako sebevražda.²¹¹ Asketický světec se rozplývá v blaženém stavu nirvány, nicoty.²¹²

První a druhá cesta mají jedno společné – uměleckých géniů i asketických světců je jen málo. Ovšem co se týče cesty třetí, ta se týká všech obyčejných lidí. Těmto lidem osud uděluje nelítostné rány a ti chytřejší jsou v Schopenhauerových očích schopni vnímat světské štěstí jako marnost. Utrpení tedy vyvolává jisté zoufalství, ale někteří vnímavější jedinci jsou schopni procitnout a uvidět svět jako jeden velký klam, uvědomit si svou vůli a vytrhnout se tak z pout věty o důvodu.²¹³

Askeze představuje sebezopření pravůle a Schopenhauer ho chápe jako privilegium vlastní pouze některým jedincům. Jen někteří „pověření“ jsou obdarováni schopností moci svobodně popřít svou vůli k životu a stát se nesobeckým člověkem trpícím spolu s ostatními (podstatný rys jeho etiky je též otázka soucitu) a milujícím světce.²¹⁴ Schopenhauer chápe popření vůle k životu jako dar. Hovoří o vině a milosti, o vykoupení. V těchto myšlenkách navazuje na východní náboženství (zejména indické náboženství, buddhismus a bráhmanství), ale do určité míry i na křesťanství (vyzdvihuje starozákonní příběh o Adamově hříšném pádu a novozákonní o Ježíšově sebeobětování

²⁰⁹ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 783.

²¹⁰ Tamtéž, s. 783-784.

²¹¹ Viz. Kapitola následující: 5.2.1 *Sebevražda a smrt*.

²¹² MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 784.

²¹³ Tamtéž, s. 784.

²¹⁴ Tamtéž, s. 787.

na kříži za hříchy celého lidstva). Adamův pád i dědičný hřích představují bytostnou provinilost člověka. Ježíš symbolizuje překonání vůle k životu, příklon k blaženosti východní nirvány, ke spáse. Člověk je pro Schopenhauera Adam i Ježíš. V souvislosti s učením o predestinaci Schopenhauer hovoří o tom, že jen málo jedinců je předurčeno k tomu stát se Ježíšem, k milosti a spáse, zatímco většina je prokleta jako Adam.²¹⁵

Predestinace k milosti není pro Schopenhauera něco samozřejmého, člověk si ji musí zasloužit. Člověk si během života musí projít utrpením a mnohými zkouškami, aby pochopil, že vše jevové mu poskytuje pouze klamání. Ve své etické doktríně rozvíjí pojem lásky jako aktivního soucitu.²¹⁶ Na soucit klade důraz, jelikož ho považuje za nadměru potřebný a žádoucí v každé lidské společnosti.

Major polemizuje se Schopenhauerovou výzvou k asketismu, kterou považuje za přehnanou a rozpornou, ale na druhou stranu uznává, že v současné době hédonismu má své opodstatnění. Major se zároveň vyjadřuje k Masarykovu hodnocení Schopenhauera. Masaryk označuje Schopenhauerovu filosofii za přepjatý individualismus, to podle Majora není zcela přesné. Schopenhauer vidí člověka jako egoistu a solipsistu, ale touží tento stav překonat. Bohužel, je toho schopen pouze do takové míry, do jaké mu to pravdě dovolí.²¹⁷

Masaryk považuje Schopenhauera za hlavního reprezentanta moderního pesimismu. Staví Schopenhauera do protikladu s Leibnizem, jelikož Schopenhauer chápe tento svět jako ten nejšpatnější a Leibniz ho naopak vidí jako nejlepší z možných světů. Masaryk označuje Schopenhauerovu filosofii v souladu s jeho učením o světě jako představě za nihilistickou.²¹⁸ Podle Masaryka vidí Schopenhauer celý svět jako „velké nic“ a život chápe ve smyslu „nestojí za nic“. Masaryk chápe Schopenhauerovu etiku jako etiku humanitní, etiku soustrastí. Lidé jsou vzájemně spojeni soustrastí, ve slasti se spojit nemohou, jelikož na světě žádná není. Radost je jen zdánlivá, Schopenhauer se podle Masaryka snaží přímo zjistit sumu zla.²¹⁹ Konečný závěr, tedy zbavení se života, nikoliv ovšem sebevraždou, Masaryk popisuje jako rezignaci. Člověk, který rezignuje na všechnu slast, je pro Schopenhauera svatý – prohlédne totiž

²¹⁵ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 788.

²¹⁶ Tamtéž, s. 787-788.

²¹⁷ Tamtéž, s. 790.

²¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha : Nakladatelství ČIN, 1946, s. 40-41.

²¹⁹ Tamtéž, s. 42.

nicotnost světa, chápe, že svět je jen iluze a proto již ničeho nechce. Ti nejsvětější se nacházejí v Indii; z vlastní vůle se zdržují potrav, překonávají tak svou vůli, až konečně zhasnou a přecházejí v ono věčné nic²²⁰. Podle Masaryka celá Schopenhauera filosofie neustojí pečlivější kritiku a rozchází se se skutečností života (Masaryk hovoří o tom, že takový svatý člověk svoji vůli nezlomil, pouze si ji podmanil a člověk, který rezignuje, má mnohem silnější vůli než sebevrah, což je pravý opak toho, co Schopenhauer učí). Pesimisté jsou v Masarykových očích nedůslední.²²¹ Pro Masaryka je nepochopitelné, že ve století devatenáctém, století rozmachu politického i hospodářského, se objevuje pesimistické myšlení. Masaryk označuje Schopenhauera jako člověka nepřírozeného ve svých základech.²²² Masaryk označuje pesimismus charakteristickým rysem pro německou filosofii; pesimismus se podle něj zrodil z přepjatého individualismu. Za podstatu Schopenhauerova pesimismu považuje zlost a zlobu, nikoliv zoufání. Masaryk zároveň označuje Schopenhauerovu filosofii za čistě romantickou - Schopenhauer klade důraz na cit, ne na rozum. Dále Masaryk hovoří o tom, že podle Schopenhauera pokrok není možný, svět je zlý a může se pouze zhoršit. Masaryk chápe pesimismus jako učení hledající štěstí, stejně jako utilitarismus, ale pesimismus vždy dochází k názoru, že štěstí není. Úmyslné hledání štěstí nás činí nešťastnými.²²³ „*Ten, kdo hledá štěstí, již ho ztratil.*“²²⁴

O této problematice ve své knize hovoří i Jiřina Popelová. Schopenhauerova morálka podle Popelové těsně souvisí s jeho pesimismem. Morálka je založena na soucitu. Všechna jednání jsou motivována buď orientací na vlastní osobu, či na osobu druhou.²²⁵ Jednání, která člověk uskutečňuje pouze za dosažením osobního blaha, považuje Schopenhauer za egoistická a vylučuje je z mravně hodnotného jednání. Mravně hodnotné jednání zahrnuje blaho či bolest osoby nezúčastněné na konkrétním činu.²²⁶ To je možné prostřednictvím soucitu, díky ztotožnění se s druhým člověkem natolik, že s ním dokážeme prožívat jeho utrpení. Soucit je pro Schopenhauera jedinou jevovou formou mravnosti. Blaženost je pouze přechodným stavem, je nepodstatná, pomíjívá. Naopak, Schopenhauer vychází podle Popelové z principu soustrastí, jelikož bolest a utrpení jsou základním psychickým stavem člověka. Na základě soucitu člověk

²²⁰ Buddhistická nirvána.

²²¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha : Nakladatelství ČIN, 1946, s. 42.

²²² Tamtéž, s. 43.

²²³ Tamtéž, s. 43-44.

²²⁴ Tamtéž, s. 44.

²²⁵ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie*. Praha : Nakladatelství SVOBODA, 1968, s. 186.

²²⁶ Tamtéž, s. 186.

jedná dvěma způsoby: pasivně (nikomu neškodit) a aktivně (pokud je to možné, každému pomáhat). Samozřejmě, každý mravní čin způsobuje zmírnění utrpení, které je nekonečné. Čím intenzivněji je člověk mravně založen, tím silněji dokáže soucítit s ostatními; zároveň tím více prožívá utrpení a bolest a uvědomuje si, že jediným možným vykoupením z této bolesti je cesta askeze.²²⁷

Člověk je nadán vědomím a je schopen si uvědomit, že popřením vůle, asketickým odmítáním života, může ukončit prožívání bolesti jako podstaty všeho, co poznává během svého života. Schopenhauer představuje dvě cesty, jejichž následováním se člověk může osvobodit od nekonečného chtíce a štvání. Osvobození od vůle Schopenhauer chápe prostřednictvím askeze a umění. Askeze je cestou, které dosáhne pouze světec a jen několik vybraných jedinců. Umění je cestou dočasnou a dosahuje jí pouze umělec, génius, který se dočasně dokáže povznést až k idejím a dočasně potlačí vůli. Podle Popelové je vykoupení z koloběhu utrpení podrobena Schopenhauerovu základnímu dualismu – na jedné straně iluze o překonání utrpení v povznesení se génia do říše idejí, na straně druhé popření vůle a s tím související popření dalších životů.²²⁸

5.2.1 Sebevražda a smrt

Z nekonečného utrpení života se nabízí východisko dobrovolného a předčasného ukončení života. Tato cesta je pro Schopenhauera nepřijatelná. Velice intenzivně se věnuje problematice smrti, ve své době dokonce více než kdokoli jiný. Sám říká, že nemá cenu smrt popírat, neboť vše jevové musí stejně zaniknout. Smrtí samozřejmě končí individuální život, ovšem nezaniká to, co je na člověku bytostné. Bytostná idea člověka se po smrti reinkarnuje do nového jedince, tím je zaručena její věčnost. Z tohoto názoru lze cítit Schopenhauerovo silné myšlenkové ovlivnění východními náboženstvími. Člověka na rozdíl od zvířat neváže pouze utrpení v přítomnosti, nýbrž mnohem větší utrpení, skryté v budoucnosti i v minulosti. Toto duchovní utrpení je vlastní pouze člověku. Příroda člověku tak jako možnost kompenzace propůjčila výsadu, aby člověk sám mohl život ukončit; člověk by pak nemusel žít tak dlouho, jak

²²⁷ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie*. Praha : Nakladatelství SVOBODA, 1968, s. 186.

²²⁸ Tamtéž, s. 186-187.

může, nýbrž tak dlouho, jak chce. Člověk má mít především odpor vůči sebevraždě. Reálné a pevné morální motivy proti sebevraždě hledá Schopenhauer v askezi.²²⁹

V souvislosti s koncepcí vševládné vůle, která nutí člověka neustále uspokojovat nějaké potřeby, přičemž uspokojením dané potřeby vzniká potřeba další a člověka tak vůle nutí žít v neustálém koloběhu utrpení, nabízí se teoreticky řešení prostřednictvím sebevraždy. Sebevražda může zdánlivě působit jako řešení utrpení lidského života a ukončení neustálého koloběhu uspokojování potřeb. Lidé se totiž neustále snaží uniknout životní strážni, a pokud vše selže, některým jedincům se nabízí právě sebevražda.

Sebevražda představuje pro Arthura Schopenhauera velmi podstatné téma, kterým inspiruje mnohé myslitele 20. století. Striktním odmítáním optimismu inspiruje Burckhardta a Nietzscheho. Stopy jeho tradice můžeme najít i u moderních filosofii života, u některých antropologií (Gehlen) i u existencialistů (Heidegger, Sartre, Camus).²³⁰

Schopenhauer odsuzuje sebevraždu – ten, kdo na sebe vztáhne ruku, chce opět dosáhnout jen slasti. Pouze ten, kdo rezignuje, se vzdává slasti a přestává vůbec chtít.²³¹ Sebevražda je pro Schopenhauera čirý nesmysl a marnost. Sebevrah totiž ničemu neunikne, pouze zamění jednu jevovou existenci za druhou, pochopitelně rovněž tragickou. Navíc se podle něj sebevražda vyznačuje zvláštním paradoxem. Tím, že život zdánlivě popírá, ho ve skutečnosti potvrzuje.²³² Vůle je vůle k životu, pud, který člověku sice přináší utrpení, avšak člověk má svůj život žít, přestože je to bolestivé. Člověk musí žít život i za cenu utrpení. Vůle v sobě zahrnuje život, ale i smrt. Člověk se rodí s vědomím, že musí jednou zemřít, že je lidský život konečný. Zrození a smrt patří k životu a udržují rovnováhu.²³³ Lidský život, člověk i svět je naplněn vůlí a člověk se tudíž nemusí bát smrti, jelikož jeho „bytí“ přetrvává věčně. Smrt patří k životu.

²²⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 437-438.

²³⁰ MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 776.

²³¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha : Nakladatelství ČIN, 1946, s. 42.

²³² MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : Filosofický časopis, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, s. 783.

²³³ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 223.

Vůle je nepoznatelný, slepý a nezadržitelný pud. Jevící svět Schopenhauer nazývá zrcadlem vůle, její objektitou. To, co vůle vždy chce, je život, proto Schopenhauer hovoří o vůli k životu.²³⁴ Vůle k životu má život jistý, a pokud jsme naplnění životní vůlí, nemusíme se obávat ani pohledu na smrt. Individuum, člověk vzniká a zaniká, je pouhým jevem daným větou o důvodu. Schopenhauer sleduje život z filosofického hlediska, podle idejí a hovoří o tom, že vůle, ani věc o sobě nejsou dotčeny zrozením ani smrtí. Narození a smrt patří k jevům vůle, patří k životu a představují určitou rovnováhu, póly celkového projevu života. Tyto myšlenky představují Schopenhauerovo spojení s indickou mytologií, která bohu, který vyjadřuje smrt, předepisuje i plození a život.²³⁵ Plození a smrt představuje pomíjivost individuí vůči stálosti rodu, ten je pro přírodu podstatný. Vůle je zrcadlem života. Každý jednotlivý jev vůle je vložen do určitého časového úseku, ale vůle jako sama věc o sobě tímto není postižena. Schopenhauer odlišuje smrt a bolest jako dvě odlišné věci. Před smrtí se člověk bojí zániku individua, bolest leží mimo smrt; člověk je schopen převzít bolest, aby smrti unikl.²³⁶

Janaway ve své knize hovoří o zvláštním druhu sebevraždy, zcela odlišném od té „běžné“. Jde o dobrovolné vyhladovění jako nejvyššího projevu askeze. Tento projev askeze je podle Janawaye vždy doprovázen náboženským fanatismem a pověrami, přesto se zdá, že úplné popření vůle může dosáhnout tohoto stupně askeze. Jiná smrt než prostřednictvím vyhladovění není možná. Janaway tuto myšlenku považuje za „podivnou výjimku“ v Schopenhauerově pohledu na sebevraždu. Jde především o pomalou smrt vyhladověním.²³⁷ Janaway polemizuje se Schopenhauerovou myšlenkou o vyhladovění jako nejvyššího stupně askeze. Člověk se vzdá vůle k životu a přijímá hladovění bez dalších záchvěvů vůle ve formě fyzické chutě. Člověk oddávající se tomuto druhu askeze musí splňovat určitý morální požadavek, musí dospět k filosofické moudrosti. Každý subjekt má usilovat o popření vůle. Popření vůle představuje hlubokou lhostejnost k životu i ke smrti a tak činí myšlenku o vyhladovění možnou.²³⁸

²³⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 222-223.

²³⁵ Tamtéž, s. 223.

²³⁶ Tamtéž, s. 228-229.

²³⁷ JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer.* Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 310.

²³⁸ Tamtéž, s. 311-312.

5.2.2 Umění a platónské ideje

Člověk může nalézt dočasnou úlevu od svého utrpení tím, že se stane čistě poznávajícím subjektem a oprostí se tak od vůle. Tímto poznáním je pro Schopenhauera umění. Obyčejný člověk, kterého ovládá vůle a žádosti, není schopen takového nazírání. Umělec, kterého Schopenhauer považuje za génia, je schopen pozorovat věci nezávisle na vůli a na kauzalitě. Génus je schopen pozorovat věci objektivně, protože pouze tímto způsobem lze vidět čisté, skutečné ideje.

Zvláštní roli v jeho chápání umění hraje hudba. Prostřednictvím hudby se člověk dostává do pravé podstaty světa, tj. člověka a všech věcí. Hudba (na rozdíl od ostatních druhů umění) nepředstavuje napodobování idejí. Melodie, s kterou se člověk při poslechu hudby setkává, vede k harmonii, k uspokojení. Hudba nepředstavuje konečné vykoupení ze života, nýbrž je krásnou útěchou, ale vždy jen dočasně, na okamžik.²³⁹

Svět je objektívou vůle, je to představa vzniklá vůlí. V různých stupních objektivace vůle nachází Schopenhauer platónské ideje. Ideje se uskutečňují prostřednictvím jednotlivin, ideje jsou vzorem k nápodobě jednotlivin. Mnohost jednotlivin se uskutečňuje prostřednictvím času, prostoru a kauzality. Prostřednictvím kauzality poznávám pouze formy věty o důvodu, která je principem vši konečnosti.²⁴⁰ Idea nevstupuje do principu konečnosti, ani se jí netýká mnohost. Jednotliviny vznikají a zanikají, ovšem idea zůstává neměnná, je jedna. Ideje leží mimo sféru poznání člověka, aby bylo možné je učinit předmětem poznání, je nutné odstranit individualitu v poznávacím subjektu.²⁴¹

Schopenhauer označuje platónské ideje a Kantovy věci o sobě jako blízké příbuzné. Obě učení vedou ke stejnému cíli.²⁴² Kantovy věci o sobě jsou stejně jako platónské ideje nepoznatelné. Čas, prostor a kauzalita neurčují věc o sobě, ale pouze její jev. Reálným idejím, pravzorům všech věcí nepřísluší žádná mnohost, jsou vzorem svého stínu. Čas, prostor a kauzalita nemají pro ideje žádný význam, ideje v nich nejsou

²³⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Přel. Petr Rezek. Praha : Nakladatelství ZVON, 1991, s. 372-373.

²⁴⁰ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 144.

²⁴¹ Tamtéž, s. 144.

²⁴² Tamtéž, s. 145.

obsaženy.²⁴³ Schopenhauer vidí v obou učeních stejný vnitřní smysl. Podle Kanta i Platóna je viditelný svět pouhý jev, který je pouze tím, co se v něm vyjadřuje (věc o sobě, idea) a má za sebou skrytou realitu.²⁴⁴ Přesto se od sebe Kantova věc o sobě a platónská idea liší. Věci o sobě Kant odepřel objektové bytí, je osvobozená od všech forem, kterým přísluší poznání, zatímco platónská idea je objektem, je představou a tím je odlišná od věci o sobě.²⁴⁵

Umění je pro Schopenhauera dílem génia. Je to trvalé a pravdivé poznání, nepodléhající žádné změně ani žádným vztahům, je bezprostřední objektivitou věci o sobě, vůle.²⁴⁶ Umění (výtvarné umění, poezie a především hudba) nás dostává k pravému obsahu věčných idejí. Kontemplativní nazírání neboli ponoření do meditace umožňuje géniovi se oprostít od pout jednotlivostí a přímo se setkat s idejemi. Kontempace může zprostředkovat vyšší způsob poznání, než běžná činnost intelektu. Nedostatků kontempace Schopenhauer litoval u Kanta.²⁴⁷

Prostřednictvím umění jsme schopni dosáhnout pravého poznání a vyzdvihnout naše poznání co nejbližší k věčným idejím. Pozorujeme tak věci nezávisle na větě o důvodu a idea zůstává jediným podstatným faktorem pro naše poznání. Platón se ve svém dialogu *Timaios* ptá: „*Co jest to, co stále jest, ale vzniku nemá, a co jest to, co stále vzniká, ale nikdy není jsoucí?*“²⁴⁸ Platón ideje považuje za neměnné, nemají vzniku ani zániku, jsou pravé a věčné, zatímco jejich stíny, které se člověku jeví během jeho každodenní zkušenosti, jsou pouhým jevem, nejsou skutečnými, reálnými pravzory.

Genialita umělce představuje pro Schopenhauera především schopnost oprostít se od vlastní osobnosti a od všech vztahů, představuje tedy dokonalou objektivitu, schopnost nazírat pravým idejím, protiklad subjektivity směřující na vlastní osobu, na vůli. Génus, umělec, se dokáže na moment zřít svých tužeb, přání, své osobnosti a stát

²⁴³ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998s. 145-146.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 146.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 148.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 155.

²⁴⁷ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer.* Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 45.

²⁴⁸ PLATÓN. *Timaios. Kritias.* Přel. František Novotný. Praha : OIKOYMENH, 2008, s. 24.

se čistě poznávajícím subjektem.²⁴⁹ Za součást geniality považuje fantazii. Objekty génia jsou věčné ideje, trvalé formy všech jevů světa. Umělec musí svou schopnost poznání rozšířit daleko za sféru vlastní zkušenosti. Proto potřebuje fantazii, aby byl schopen rozšířit své zorné pole. Fantazie je tak podmínkou geniality.²⁵⁰ Pozorovat objekt geniálním způsobem znamená pozorovat ho nezávisle na všech vztazích, daných větou o důvodu a k vlastní vůli, znamená to pozorovat ho objektivně. Genialita představuje čisté poznání, bez vztahu ke chtění. Geniální poznání představuje poznání pravých idejí, které nesleduje větu o důvodu a Schopenhauer považuje génia za inspiraci.²⁵¹ V estetickém způsobu pozorování nachází poznání subjektu jako trvalé formy celého rodu věcí, tj. jako platónské ideje a též sebevědomí poznávajícího, jako čistého subjektu poznání, osvobozeného od nadvlády vůle, přestože pouze dočasně.²⁵² Poznáním příslušejícím větě o důvodu člověk nikdy nedospěje k vnitřní podstatě věcí, vždy bude sledovat pouze jevy. Pravé poznání nás učí sledovat vnitřní podstatu světa a zasahuje za jev běžné zkušenosti.²⁵³ Nietzsche vidí Schopenhauera jako vůdce, který vede svou filosofii k tragickému rozvažování. Nietzsche ho obdivuje především v jeho schopnosti postavit se proti obrazu života jako celku, aby ho jako celek vyložil.²⁵⁴ „*Je třeba uhodnout malíře, abychom obraz pochopili – a to uměl Schopenhauer.*“²⁵⁵ Schopenhauer podle Nietzscheho hovoří o kráse se zápalem; a to z toho důvodu, že v ní podle Nietzscheho vidí most, který je na okamžik vykoupením od vůle a představuje naději k vykoupení věčnému.²⁵⁶

5.3 Zdůvodnění etiky a otázka soucitu

Schopenhauer považuje svou etickou koncepci za jedinou, která vyhrazuje morálce své plné právo. Pouze pokud je podstatou člověka jeho vlastní vůle, lze člověku přičítat všechny skutky jako činy jemu skutečně vlastní.²⁵⁷ Jednání, kterým lze přiznat

²⁴⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 156.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 157.

²⁵¹ Tamtéž, s. 158.

²⁵² Tamtéž, s. 163.

²⁵³ Tamtéž, s. 222.

²⁵⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy.* Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, s. 22-23.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 23.

²⁵⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo.* Přel. Ladislav Benyovszky. Praha : Naše vojsko, 1993, s. 65.

²⁵⁷ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek II.* Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 434.

morální hodnotu, neobsahují žádné zjištěné motivy.²⁵⁸ „Absence jakékoli egoistické motivace je tedy kritériem morálně hodnotného jednání.“²⁵⁹ Aby mohl Schopenhauer objevit skutečný motiv morálního jednání, předně se táže po motivu všeobecně převládajícím v chování lidí i zvířat (do své etiky soucitu zahrnuje i zvířata, jelikož názor, že lidské chování nemá žádnou povinnost ke zvířatům, je podle něj surovost a barbarství); a ten je amorální povahy. Tím je egoismus. Kromě této amorální pohnutky, která se orientuje pouze na vlastní blaho, existuje i antimorální zášť, která vychází z cizího žalu. Obě tyto pohnutky způsobují rozvoj určitých vlastností; z egoismu pramení žádostivost, nestrídmost, smyslnost, zjištnost, lakomství, hrabivost, nespravedlnost, bezcitnost, hrdost, pýcha atd.; ze zášti vychází zloba, závist, nevraživost, zlomyslnost, škodolibost, zvědavost, pomluvy, nestoudnost, nenávisť, hněv, zrada, pomstyctivost, krutost a záłudnost.²⁶⁰ Hlavní silou působící proti egoismu je spravedlnost (která je tou nejpřednější ctností), silou působící proti zášti je ctnost lásky k lidem. Abendroth popisuje morální chování, v rámci Schopenhauerovy koncepce, jako takové, které je zbaveno všech egoistických motivací. Pouze takové jednání má morální hodnotu. Spravedlnost i láska k lidem pramení z přirozeného soucitu.²⁶¹ Číňané přijímají pět ctností, centrální ctností je soucit, zbylé čtyři jsou spravedlivost, zdvořilost, moudrost a upřímnost.²⁶² Dále Schopenhauer hovoří o hinduistech, kteří taktéž staví na první místo mezi všemi ctnostmi soucit (nejen s lidmi, ale i se zvířaty).²⁶³

Schopenhauer uvádí důkazy, stanovení, axiomy, o které se opírá veškerá etika. Každé jednání musí být řízeno motivem. Charakter může člověk vést i k tomu, že k žádnému jednání nedojde. Jednání člověk uskutečňuje v souladu s vůlí (blaho) či proti vůli (bolest). Každý motiv se vztahuje ke slasti či strasti. Jednání se vztahuje ve vztahu ke svému účelu vždy na bytost vnímající slast či strast. Jednání se týká vlastní osoby či osoby jiné. Egoismus a morálně hodnotné jednání se vylučují. Morální jednání je jednáním spravedlnosti a lidumilnosti.²⁶⁴ Jedině soucit je základem dobrovolné spravedlnosti a opravdové lidumilnosti. Pouze jednání vycházející ze soucitu má

²⁵⁸ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 501.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 501.

²⁶⁰ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subík. Olomouc : VOTOBIA, 1995, s. 97-98.

²⁶¹ Tamtéž, s. 98.

²⁶² SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 538-539.

²⁶³ Tamtéž, s. 539.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 502-503.

morální hodnotu; pokud má člověk na srdci radost či utrpení jiného člověka, jedná morálně. Tento proces soucitu Schopenhauer označuje „*prafenomémem etiky*“.²⁶⁵ Soucit je jediným zdrojem morálně hodnotného jednání. Schopenhauer rozlišuje tři způsoby lidského jednání; egoismus, kdy je člověk orientován na vlastní blaho, zlomyslnost, kdy člověk touží po bolesti druhého člověka (může dojít až ke krutosti) a soucit, kdy člověk chce cizí blaho, dochází až k ušlechtilosti a velkomyslnosti.²⁶⁶ Mannion ve své knize říká, že podle Schopenhauera je to právě motiv, který se skrývá za danou akcí a určuje její morální hodnotu. Mannion v této souvislosti hovoří o hlavních podnětech, které se skrývají za činy lidských bytostí – a to sice egoismus, zloba a soucit. Nejrozšířenějším z těchto pobídek Mannion označuje egoismus. Podle Schopenhauera jsou lidé spojeni s jejich sobeckými touhami, jsou orientováni na svou vlastní důležitost, staví sami sebe do centra světa a vše vztahují ke své osobě.²⁶⁷

Existují dva odlišné stupně procesu soucitu. Prvním stupněm je jednání, které nezpůsobuje druhému člověku bolest, není příčinou utrpení druhého člověka, navzdory působícím egoistickým a zlomyslným motivům. Na vyšším stupni působí soucit a podněcuje člověka k aktivní pomoci. Schopenhauer tímto způsobem rozlišuje ctnosti spravedlnosti a lidumilnosti.²⁶⁸ Schopenhauer hovoří o tom, že lidumilnost byla mezi lidmi vždy přítomna (i Platón dospěl ve svém učení k nezištné spravedlnosti)²⁶⁹, ovšem až křesťanství ji teoreticky vyhlásilo a označilo ji jako ctnost, největší ze všech a rozšířenou i na nepřátele, v čemž vidí Schopenhauer největší zásluhu křesťanství. Soucit na druhém stupni procesu zdržuje člověka od toho, aby druhému škodil, a navíc ho vede k tomu, aby druhému pomáhal.²⁷⁰

²⁶⁵ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 505.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 505-506.

²⁶⁷ MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, s. 189-191.

²⁶⁸ SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, s. 508-509.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 520.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 521.

5.4 Asketická cesta vykoupení

Schopenhauer představuje vlastní cestu vykoupení, v níž se přímo projevuje jeho inspirace východním myšlením. Jedná se o myšlenku záměrného překonávání vůle, *askeze*. Člověk zmírní svoje utrpení popřením vůle a tudíž i snížením svých potřeb a utlumení jejich neustálého uspokojování. Cílem překonání svých lidských žádostí (a tuto možnost má pouze člověk, zvíře nikoliv) je stav, který lze spojovat s buddhistickou *nirvánou*.²⁷¹

Nietzsche zdůrazňuje nutnost vnímat Schopenhauerovu filosofii individuálně; z jednotlivce. Člověk musí být schopen vidět své vlastní nedostatky, aby uviděl bídu a vlastní omezenost – a pouze takto člověk může být schopen naleznout útěchu, obětovat sám sebe a jít cestou milosrdenství a spravedlnosti.²⁷² V tomto smyslu ho Nietzsche nevnímá jako nepřístupného génia, ale vnímá ho naopak v tom nejlidštějším světle, jelikož Schopenhauera můžeme vnímat jako člověka spolutrpicího.²⁷³ Člověk v Schopenhauerově podání na sebe podle Nietzscheho bere dobrovolné utrpení, které mu pomáhá učinit „převrat“, tedy dosáhnout sebepopření; a to je smyslem lidského života.²⁷⁴ Zároveň Nietzsche vnímá Schopenhauera jako posledního Němce, kterého je nutno brát v úvahu. Postupně interpretoval umění, krásu, génia, poznání, soucit, vůli (k pravdě) a potřebu popřít vůli k životu.²⁷⁵

Dobrovolné a žádným motivem neřízené odříkání uspokojování pudu pravůle je popíráním vůle k životu. Učení o spáse prostřednictvím askeze označuje Janaway ve své knize jako paradox Schopenhauerova učení. Učením o spáse podle Janawaye Schopenhauer v podstatě popírá svou koncepci o vůli.²⁷⁶ Janaway též hovoří o tom, že askeze samotná nemůže přinést popření vůle. Je zapotřebí i poznání, ne zcela běžného, nýbrž poznání předpokládajícího ctnost samotnou.²⁷⁷ Janaway tuto myšlenku dále

²⁷¹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Přel. Petr Rezek. Praha : Nakladatelství ZVON, 1991, s. 373.

²⁷² NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, s. 23.

²⁷³ Tamtéž, s. 25.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 35-36.

²⁷⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Přel. Ladislav Benyovszky. Praha : Naše vojsko, 1993, s. 64.

²⁷⁶ JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 55.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 60.

rozvíjí. Ve své knize popisuje Schopenhauera jako filosofa, který se zabývá mnohými metafyzicko-etickými stanovisky, morální hodnotou a cenou světa, smrtí, věčnou spravedlností, metafyzikou sexuální lásky, askezí, spásou. Janaway ukazuje Schopenhauerův široký záběr na poli etiky.²⁷⁸

Schopenhauer věřil, že je svět prostoupen bídou, člověk je podle něj svázán neustálou touhou a je tak uvězněn v nekonečném koloběhu uspokojování potřeb, v utrpení. Spásu člověk nenalezne v dobrovolném a předčasném ukončení života – tím by pouze opět potvrdil svou vůli a sebevražda by tak představovala pouze další uspokojení potřeby. Člověk může na prchavý okamžik od této vůle utéct, oprostít se od ní a to pomocí umění, nazíráním krásna. Schopenhauer přesto dává člověku určitou naději, ta se skrývá v popření vůle samotné, v askezi, v odříkání. V tomto místě jeho etiky vidíme Schopenhauerovu silnou inspiraci východními náboženstvími. Zároveň tvrdí, že pouze jeho etika vyhrazuje morálce své plné právo. Morálním jednáním označuje pouze takové, které v sobě neskrývá žádné egoistické motivy. A to je další podstatný bod jeho etiky; Schopenhauer hovoří o prostém lidském soucitu (nejen ve společenství, ale také vůči zvířatům). Lidé jsou v utrpení společně, proto by si měli vzájemně pomáhat.

²⁷⁸ JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 253.

6. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo představit Schopenhauerovu etiku v rámci jeho filosofické koncepce a dále zhodnotit Kantovu etiku, resp. určit, v čem se Schopenhauer s Kantem v rámci etiky shoduje a v čem se od něj již odlišuje.

Viděli jsme, že Schopenhauerova etika je pevně zakotvena v jeho filosofii a hraje v ní významnou roli. Bez základních pojmů jeho filosofie bychom nemohli přistoupit k etice. Proto zde byly nastíněny určité základní principy jeho filosofické doktríny, především pak dva centrální pojmy jeho učení – představa a vůle. Vůle je nejen centrálním pojmem jeho filosofie, ale také východiskem pro jeho etiku. Člověk je vůlí ovládán, je ovládán žádostivostí a neustálým uspokojováním potřeb, v tom spočívá jeho utrpení.

Největší vliv měl na Schopenhauera Kant. Přestože se Schopenhauer v mnohých otázkách v Kantově díle inspiruje, také ho za mnohé názory kritizuje. Vychází z Kantova transcendentálního idealismu; vyzdvihuje Kantův etický princip jako na zkušenosti nezávislý (transcendentální). Přijímá Kantovo rozlišení jevů a věcí o sobě (toto rozlišení vyhodnocuje jako největší Kantovu zásluhu v etice i filosofii vůbec). Schopenhauer přičítá Kantovi další zásluhu v etice – a to fakt, že zbavil etiku veškerého eudaimonismu. Svět je pro Schopenhauera pouhá představa – i v tomto ohledu je jeho filosofie v souladu s Kantovou filosofií (jevový svět, podmíněný činností lidského vědomí). Schopenhauer se nechává Kantem inspirovat také při výkladu svého empirického a inteligibilního charakteru a při výkladu slučitelnosti svobody a nutnosti. Naopak Schopenhauer kritizuje Kantův kategorický imperativ, ten je podle něj sestaven jen z pouhých pojmů. Kantovo odůvodnění etiky považuje za filosofický omyl a za „převlečenou teologickou morálku“. Taktéž z etiky vyřazuje některé Kantovy pojmy (zákon a povinnost). Kantově etice chybí podle Schopenhauera pevný základ.

Na Schopenhauera měl silný vliv i Platón. Podle Platóna je za nepravým, viditelným světem skutečný, pravý svět idejí. V tomto ohledu se Schopenhauer s Platónem shoduje. Kanta s Platónem Schopenhauer staví na stejnou pozici (oba mají podle něj stejný cíl – věc o sobě, idea jsou nepoznatelné, skryté).

Schopenhauer nebyl ovlivněn pouze filosofickými vlivy (Kant, Platón), ale také náboženskými vlivy. Nejvýše oceňuje indickou tradici; vliv východní nirvány můžeme pozorovat v jeho etickém učení o spáse.

Člověk má podle Schopenhauera naději. Na pomíjivý okamžik může uniknout působení vůle pomocí umění, především pak díky hudbě. Cesta spásy avšak spočívá v popření vůle samotné. Člověk musí dobrovolně a záměrně překonávat vůli, dosáhnout askeze; popření vůle k životu tudíž spočívá v odříkavém způsobu života. Člověk se musí odpoutat od všech egoistických motivů a pomáhat ostatním. Cesta askeze je vrcholem Schopenhauerova etického myšlení a je také útěchou pro lidstvo.

Schopenhauer bojuje, stejně jako další němečtí filosofové, proti osvícenské nadvládě rozumu. Byl jedním z nejvýznamnějších představitelů iracionalismu devatenáctého století a ovlivnil další vývoj filosofie až do současnosti, přestože ve své době nemusel být vždy zcela přijat a pochopen. Jeho filosofie v sobě skrývá originální prvky a především, jeho etika prezentuje určitý faktor, který je v praxi potřebný i dnes v každé lidské společnosti – obyčejný lidský soucit.

7. Seznam použité literatury

ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Přel. Nicole Vallejosová a Michael Subik. Olomouc : VOTOBIA, 1995. 158 s. ISBN 80-85885-34-4.

BLECHA, Ivan a kol. *Filosofický slovník*. I. vyd. Olomouc : Nakladatelství FIN, 1995, 479 s. ISBN 80-7182-014-8.

CHOTAŠ, Jiří. KARÁSEK, Jindřich. *Kantův kategorický imperativ*. I. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005, 149 s. ISBN 80-7298-096-3.

JANAWAY, Christopher. *Cambridge Companion to Schopenhauer*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, 470 s. ISBN 978-11-390-0056-7.

JOHNSON, Robert. „*Kant's Moral Philosophy*“ [online]. 2004, last revision 6th of April 2008 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/kant-moral/>>.

KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1996, 309 s. ISBN 80-205-0507-5.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, 126 s. ISBN 80-205-0152-5.

MAGEE, Bryan. *The Philosophy of Schopenhauer*. New York, USA : Oxford University Press, 1997, 473 s. ISBN 0-19-823723-5.

MAJOR, Ladislav. *Schopenhauerova filosofie člověka*. In : *Filosofický časopis*, roč. 46, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 1998, 890 s. ISSN 0015-1831.

MANN, Thomas. *Nesmrtelné stránky ze Schopenhauera*. I. vyd. Praha : Nakladatelství Fr. Borový, 1948, 125 s.

MANNION, Gerard. *Schopenhauer, Religion and Morality : The Humble Path to Ethics*. Hampshire : Nakladatelství ASHGATE, 2003, 314 s. ISBN 0-7546-0823-9.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha : Nakladatelství ČIN, 1946, 90 s.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Přel. Ladislav Benyovszky. Praha : Naše vojsko, 1993, 157 s. ISBN 80-206-0270-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha : Nakladatelství ROZMLUVY, 1988, 309 s. ISBN 0-9514-2240-5.

PLATÓN. *Timaios. Kritias*. Přel. František Novotný. Praha : OIKOYMENH, 2008, 126 s. ISBN 80-86005-07-0.

POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie*. Praha : Nakladatelství SVOBODA, 1968, 284 s.

ROHLF, Michael. „Immanuel Kant“ [online]. 2010. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): < <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/kant/> >.

SCRUTON, Roger. *Kant*. Přel. Pavel Toman. Praha : Nakladatelství Argo, 1996, 118 s. ISBN 80-85794-92-6.

SCHOPENHAUER, Arthur. *O filosofech a filosofii*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1999, 160 s. ISBN 80-901916-6-5.

SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Přel. Milan Váňa. Praha : Nakladatelství ACADEMIA, 2007, 599 s. ISBN 978-80-200-1547-1.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa. Svazek I., II*. Přel. Milan Váňa. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, 429 s. ISBN 80-901916-4-9.

SOBOTKA, Milan. *Kunešova kniha o Kantovi*. In : Filosofický časopis, roč. 59, č. 5. Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky v Praze, 2011, 797 s. ISSN 0015-1831.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Přel. Petr Rezek. Praha : Nakladatelství ZVON, 1991, 510 s. ISBN 80-7113-041-9.

WICKS, Robert. „*Arthur Schopenhauer*“ [online]. 2003, last revision 11th of November 2011 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z WWW (The Stanford Encyclopedia of Philosophy): <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/schopenhauer/>>.

8. Resumé

This bachelor thesis is titled “*The Position of Ethics in the Work of Arthur Schopenhauer*”. Bachelor thesis introduced a major figure of German philosophy of the nineteenth century, Arthur Schopenhauer. Theoretical investigation was focused on the area of Schopenhauer’s ethics. In this work the method of comparison, interpretation and compilation was used. This bachelor thesis was to present Schopenhauer's ethical concept. Although it was not possible to capture the whole philosophy of Schopenhauer on such a small scale, certain basic principles of his philosophical doctrines were outlined, especially the two central concepts of his learning – the representation and the will. Attention was paid to criticism of Kant's ethics. However it was not possible, nor desirable to describe Kant's ethics. Schopenhauer accepted many of Kant's ideas, but in many ways he also criticized them.

The first chapter introduced Schopenhauer's philosophical concept. Attention was focused on the most important concepts of his philosophy, the representation and the will. This chapter gave an insight of Schopenhauer's philosophy as more or less pessimistic. The space was devoted to the very relevant issues in ethics, issues of freedom and truth.

The second chapter discussed the factors that influenced Arthur Schopenhauer in his work. They were primarily religious factors, because these factors played a very important role in shaping his philosophy and his ethics especially. Although Schopenhauer was affected by eastern religion the most, we can find connections to Christian concepts as well. In this context, attention is also paid to the position of atheism in Schopenhauer's doctrine and finally even to his concept of God.

The third chapter is devoted to criticism of Kant's ethics. Kant’s influence on Schopenhauer was mentioned earlier, Schopenhauer’s relationship to concepts such the thing-in-itself, the categorical imperative and the autonomy of the will. The purpose was not to contain Kant's ethics or even his whole philosophy, but to capture those moments of Kant's ethics which Schopenhauer somehow based on or criticized.

Last chapter, the fourth one, was the most important of the whole thesis. It uncovered Schopenhauer’s ethics itself, the foundation of morality was listed as one of the most important ethical issues. His doctrine of salvation was cleared. Attention was

also paid to a fairly controversial topic of suicide and death. This chapter also examined the Platonic ideas and their influence on Schopenhauer's concept. The last part of the thesis put attention on the question of justification of ethics and compassion, and finally on the ascetic path of redemption, path of humility, as the basis of his ethical concepts, in accordance to Eastern nirvana.